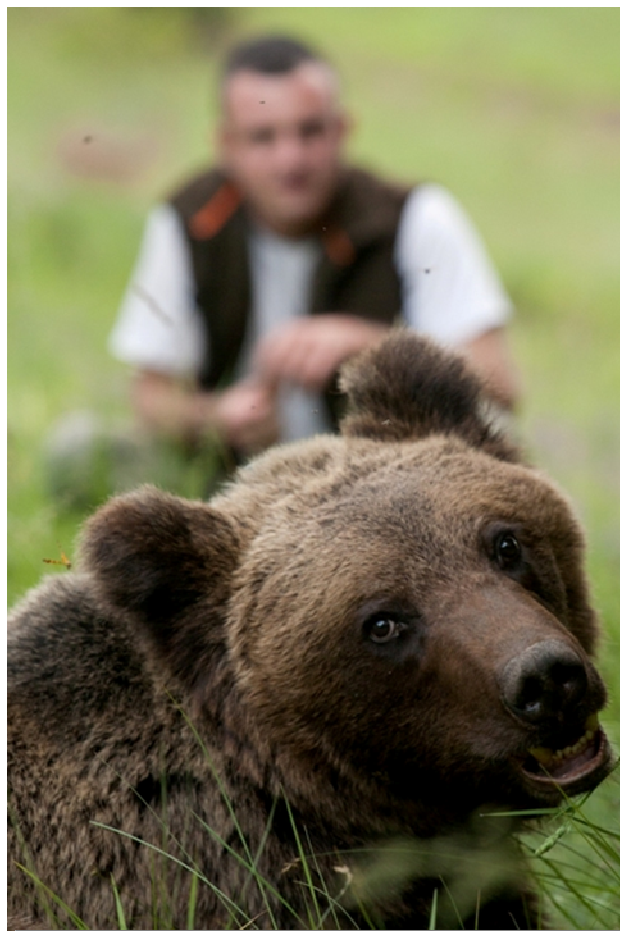

Проект BG161PO005/10/3.0/2/20 „Дейности за опазване и възстановяване на биологичното разнообразие в Република България”, финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2007 – 2013 г.”

ДЪЛГОСРОЧНА ПРОГРАМА ОТ МЕРКИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА ЩЕТИТЕ ОТ МЕЧКИ И ДРУГИ ЕДРИ ХИЩНИЦИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РИОСВ СМОЛЯН

(2014 – 2023 г.)

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА
РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

**ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ ОКОЛНА СРЕДА 2007-2013 г.”**

РЕШЕНИЯ ЗА ПО-
ДОБЪР ЖИВОТ

Настоящата 10-годишна програма бе разработена в рамките на проект BG161PO005/10/3.0/2/20 „Дейности за опазване и възстановяване на биологичното разнообразие в Република България”, финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2007 – 2013 г.”, Приоритетна ос 3 „Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие”.

Договор № ОП-9-6/06.03.2013г., Проект № 5103020-3-646 „Устойчиво управление на вида кафява мечка и намаляване на причиняваните от нея щети върху селскостопанското имущество на територията на РИОСВ-Смолян”, Заповед № РД-42/17.01.2012г. на МОСВ.

Изпълнител ДЗЗД “ПСХМ-2013” (Подобряване на съжителството между хората и мечките) с партньори Си Еко Консулт ООД (водещ); “Сдружение за дива природа Балкани” и “НЕОЛЕС” ЕООД - Смилян.

Програмата за намаляване на щетите от мечки бе разработена от екип включващ следните експерти:

Диана Златанова – “Сдружение за дива природа Балкани” и Биологически факултет/СУ Кл. Охридски

Костадин Вълчев – “Сдружение за дива природа - Балкани”

Александър Дуцов – “Сдружение за дива природа Балкани”

Координатор : Светослав Чешмеджиев – “Си Еко Консулт” ООД

Препоръчително цитиране:

Златанова Д., Вълчев К., Дуцов А. Чешмеджиев С. 2013 г. Дългосрочна програма от мерки за намаляване на щетите от мечки на територията на РИОСВ Смолян. Проект № 5103020-3-646 „Устойчиво управление на вида кафява мечка и намаляване на причиняваните от нея щети върху селскостопанското имущество на територията на РИОСВ-Смолян”, част от проект BG161PO005/10/3.0/2/20 „Дейности за опазване и възстановяване на биологичното разнообразие в Република България”, Оперативна програма „Околна среда 2007 – 2013 г.”

СЪДЪРЖАНИЕ

Съдържание	3
I. Въведение	6
I.1 Причини за изготвяне на програмата.....	6
I.2 Географски обхват на програмата.....	7
I.3 Специфика в биологията и екологията на кафявата мечка.....	8
I.4 Нормативна база за създаване на програмата.....	9
II. Съществуваща информация за Мечката и другите едри хищници.....	11
II.1.A Разпространение на мечката в България.....	11
II.1.B Разпространение на вълка в България.....	12
II.2.A Статус и динамика на популацията на мечката	12
II.2 A Статус и динамика на популацията на вълка	14
II.3.A Мониторинг на кафявата мечка.....	16
II.3 A Оперативен мониторинг на вълка.....	19
III. Проблеми, Заплахи и Решения	20
III.1 Проблеми и заплахи	20
III.2 Конфликти и конфликтни територии в целевия регион	21
III.3 Възможни решения за намаляване конфликта.....	25
IV. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА	28
IV.1 Обща цел на програмата.....	28
IV.2 Специфични цели	28
V. ПРОГРАМА ОТ МЕРКИ	29
V.1 Мерки, свързани с оценка на популациите на едрите хищници (мечка, вълк) и оперативен мониторинг.....	30
V.2 Директна (пряка) защита от нападения и контрол на популациите.....	34
V.3 Мерки за дългосрочна превенция.....	42

V.4 Институционални, административни и законови мерки	49
V.5 Включване на обществеността и заинтересованите страни, популяризиране, образование и повишаване на съзнанието.....	50
V.6 Мерки, свързани с устойчив бизнес.....	56
VI. Времева рамка на плана, планиран бюджет и възможни източници за финансиране.....	61
VI.1 Времева рамка на планиран бюджет на плана (в лева)	61
VI.2 Възможни източници за финансиране.....	65
Литература	66

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

БАН	Българска Академия на Науките
ГИС	Географска информационна система (gis)
ГС	Горско стопанство
ДЛС	Държавно ловно стопанство
ДЛ	Държавно лесничейство
ЕИП	Европейско Икономическо Пространство
ЕК	Европейска Комисия
ЗБР	Закон за биологичното разнообразие
ЗЛОД	Закон за лова и опазване на дивеча
ИАГ	Изпълнителна агенция по горите
ИАОС	Изпълнителна агенция по околна среда (при мосв)
ЛД	Ловна дружина
ЛРД	Ловно-рибарска дружина
ЛРС	Ловно-рибарско сдружение
ЛУП	Лесоустройствен проект
МЗХ	Министерство на земеделието и храните
МОН	Министерство на образованието и науката
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
НАТУРА 2000	Европейска екологична мрежа от защитени зони
нп	Неприложимо
НПО	Неправителствена организация
НСМБРБ	Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие в България
ОЛТ	Организиран ловен туризъм
ОПОС	Оперативна програма околна среда
ОУП	Общо устройствен проект
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
ПУДООС	Предприятие за управление на дейностите по опазване на околна среда
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите
РДГ	Регионална дирекция по горите
СДП Балкани	Сдружение за дивата природа „Балкани“
СЛРБ	Съюз на ловците и риболовците в България
ЮЦДП	Южно централно държавно предприятие (структура на МЗХ - стопанисва основно държавните гори)
EEA Grants	Грантове на Европейско Икономическо Пространство (ЕИП)
GPS/GSM	Глобална позиционна система, която локализира местоположението и го изпраща през мрежата на мобилен оператор
LIFE +	Програмата LIFE+ финансира развитието и прилагането на политика и законодателство в областта на околната среда, конкретни проблеми на околната среда в други политики и по-общо, допринася за устойчивото развитие.

І. ВЪВЕДЕНИЕ

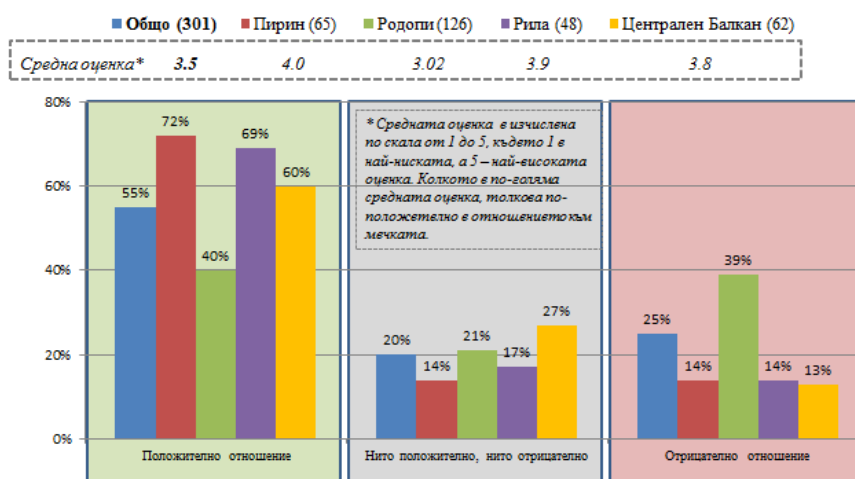
І.1 Причини за изготвяне на програмата

Поради редица специфични особености, посочени по-долу районът на РИОСВ Смолян се отличава от другите обитавани от мечки райони с многобройни щети от мечки и засилен конфликт с човешките дейности. Това налага създаването на настоящата програма, която има за цел да дефинира система от мерки за целевия район, основани на научна информация, спомагаща за намаляване на щетите и конфликта, и от там до подобряване на отношението на хората към вида, което ще доведе до дългосрочното опазване на вида в района. Кафявата мечка е изключително важен и ключов вид, обуславящ биоразнообразието на даден район. Присъствието ѝ е символ за здрава и жизнена в дългосрочен аспект природа, която е и от неоспорима полза за хората. Но същевременно, поради хищническия си характер, този едър вид създава множество проблеми за местните хора и техните интереси в района. Така антропогенния фактор се превръща в един от най-важните и ограничаващи фактори за съществуването и опазването на кафявата мечка и останалите едри хищници. Проучването на отношението на хората към мечките в различни райони в България, в рамките на разпространението на вида, проведено като част от Лайф проект LIFE07/NAT/IT000502 “Подобряване на условията за съхранение на едрите хищници - обмяна на най-добрите практики (EX-TRA)” показва, че мечката в Родопите среща най-голямо неодобрение в сравнение с останалите райони (Фиг.1) поради спецификите на района, свързани с местообитанията на мечката и поминъка на хората.

Отношение към мечките

Въпрос: “КАКВО Е ВАШЕТО ОТНОШЕНИЕ КЪМ МЕЧКИТЕ ?”

Фиг. 1 Анализ на отношението на хората към мечката в отделни райони в България

I.2 Географски обхват на програмата

Географският обхват на програмата включва региона на Западни Родопи на територията на РИОСВ-Смолян. По специално, в целевия регион попадат следните административни единици (Фиг. 2):

Област Смолян:

- Община Доспат;
- Община Борино;
- Община Девин;
- Община Смолян;
- Община Баните;
- Община Чепеларе;
- Община Мадан;
- Община Рудозем;
- Община Неделино;
- Община Златоград.

Област Пловдив:

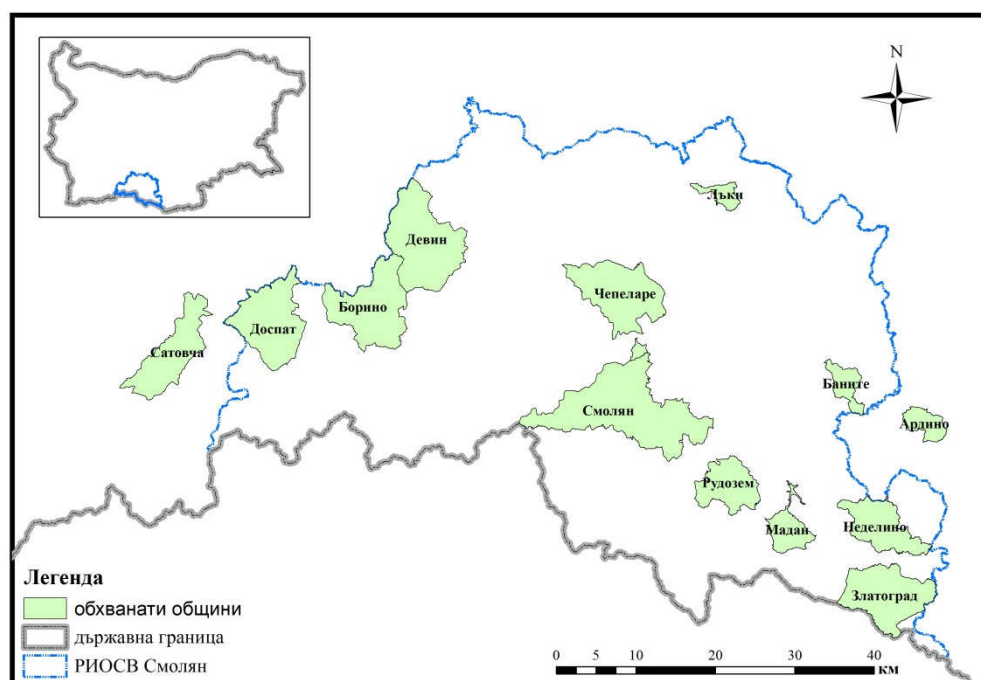
- Община Лъки

Област Благоевград:

- Община Сатовча

Област Кърджали:

- Община Ардино.

Фиг. 2. Работен район на програмата

Поради спецификата и общите проблеми в района програмата може да бъде прилагана на територията на подразделенията на Регионални дирекции на горите и общини от съседните области Пловдив, Кърджали и Благоевград.

В горскостопанско отношение географският район попада на територията на Регионални дирекции по горите- Смолян, Благоевград, Пловдив (ДЛС „Кормисош“ – гр. Лъки) и Кърджали.

I.3 Специфика в биологията и екологията на кафявата мечка

Хранене

Кафявата мечка е опортюнистичен и всеяден вид, който разчита на различни източници на храна, в зависимост от условията на местообитание и сезонната наличност. Те избират най-питателната храна за даден период на годината, чието осигуряване е свързано с минимален риск и минимална загуба на енергия (Swenson *et al.*, 2000).

Размножаване

Кафявите мечки се характеризират с дълга продължителност на живота, късно настъпване на половата зрялост и продължителен репродуктивен цикъл. Видът е полигамен, като по време на размножителния период, който трае от средата на май до началото на юли, няколко мъжки индивиди могат да се чифтосат с една женска и всеки женски екземпляр може да се чифтоса с няколко мъжки. Женската ражда веднъж на две или три години от 1 до 4 (най-често 2) мечета (Пешев и др., 2004)

Социална организация и териториалност

При кафявите мечки дисперсия (разселване) се наблюдава предимно при младите мъжки индивиди, докато женските обикновено създават своя територия, която попада или е в непосредствена близост до тази на техните майки – сателитни територии или матрилинии (Støen *et al.*, 2005; Steyaert *et al.*, 2013). Индивидуалните участъци на няколко мечки могат да се припокриват. В периоди на обилие на естествена храна мечките могат да се концентрират в голяма плътност около тези източници, даже да са далеч от индивидуалните им територии. При липса на естествена храна същия процес може да наблюдава и при източници от антропогенен произход – сметища, места за подхранване, селскостопански култури и други (Swenson *et al.*, 2000; МОСВ, 2008).

Проучванията от последните години показват, че въпреки привидно индивидуалния начин на живот, мечките имат изградени социални структури и доминиращи/подчинени индивиди. Склонни са да споделят йерархично храна и територии и да комуникират едни с други.

Активност

Кафявата мечка може да бъде активна както през деня, така и през нощта, в зависимост от условията на околната среда, наличието на храна и човешките дейности (Swenson *et al.*, 2000; Пешев и др., 2004).

Предвижванията на възрастна мечка с радио-нашийник и нейните мечета са добре документирани в района на гръцките Родопи за периода от 2000 до 2002 г. Мечката е зимувала в българската част на Родопите. Отчетените среднодневни движения са в порядъка 2.45 - 2.26 км, (мин. 0.150 - макс 8.5 км). Най-голямото изминато разстояние и периодичното преместване на семейството може да бъде обвързано с безпокойството от страна на човека през ловния сезон. Най-дългото отчетено разстояние е 211 км. Обитаваната от семейството територия през есента и рано през зимата е по-голяма (28 000 ха). Общата територия на обитаване обхваща около 41 000 ха (Mertzanis *et al.*, 2005).

Изисквания към местообитанията

За задоволяване на биологичните си нужди, кафявата мечка има определени изисквания към различни характеристики на местообитанието. В миналото видът наред с планините и планинско-гористите масиви е обитавал и широколистни гори и ливади в низините. С разпространението на човека обаче е бил изтласкан в райони, които са били неподходящи или непередпочитани за обитание от хората, като днес мечката се среща само в планински и планинско-горски райони. Обикновено разпространението на мечката е свързано с видовото разнообразие на горско-дървесната жълъдообразуваща (бук или дъб) или плододаваща растителност и съответната тревна покривка, в съчетание с релефните особености и антропогенния фактор. Горско-дървесната и тревна растителност, съчетани с релефната конфигурация на района създават условия за прехрана и укрития с редица регионални особености (МОСВ, 2008).

Специфично място в живота на мечката заема и наличието на храна в кризисните периоди – пролетта и началото на лятото. При липса на храна, мечките мигрират масово от района до подобряване на хранителната база или превключват на храна с антропогенен произход (домашни животни, кошери, битови отпадъци около населени места и др.). Известна роля оказва наличието и видовете диви животни, обитаващи същата територия. Влиянието на антропогенния фактор при типизирането на местообитанията е значително. Така например мечките избягват райони с активна туристическа дейност, но в същото време не се смущават да живеят там, където се развива екстензивно пасищно животновъдство. Подобно явление се констатира и при обособени големи дивечоразвъдни комплекси с интензивна дейност. Мечката не е ловен обект, но тя се възползва от мероприятията за подобряване на хранителната и биотехническа база за основния дивеч, като бързо привиква към този антропогенен източник (Гънчев, 1989).

I.4 Нормативна база за създаване на програмата

Настоящата програма се основава на следните наши и международни разпоредби:

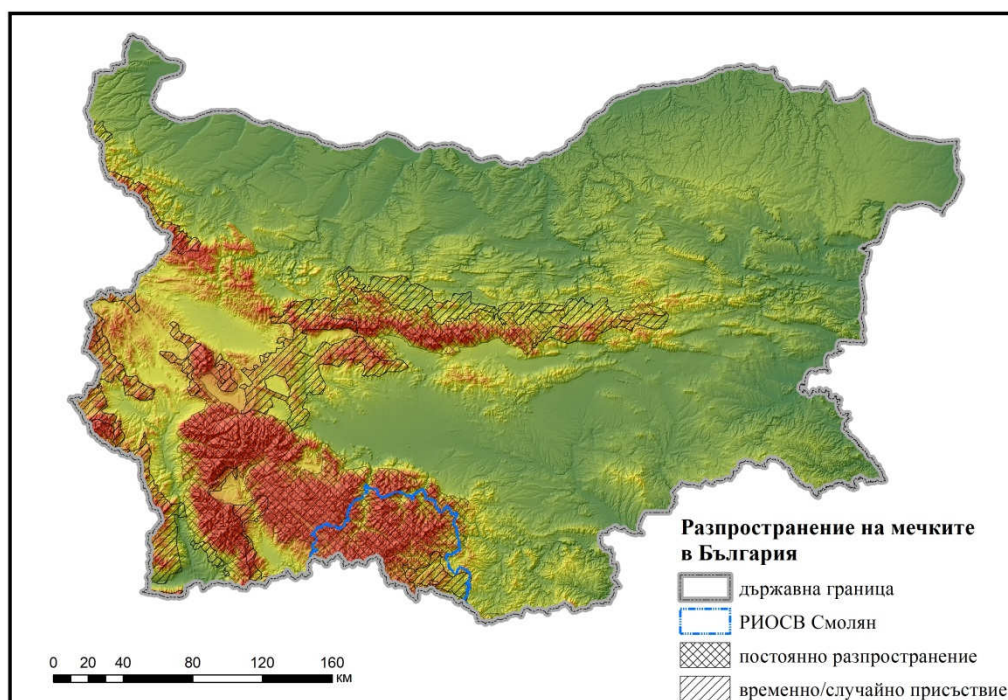
- План за действие за кафявата мечка в България (МОСВ, София, май 2008);
- Европейския план за действие за опазване на кафявата мечка.

- Директива 92/43/ЕИО за опазване на природните местообитания на дивата флора и фауна;
- Други международни и национални разпоредби и законодателство (описани по-долу).
 - Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания (19.09.1979, Берн) – Бернска конвенция
 - Конвенция за международната търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна (03.03.1973, Вашингтон) – Конвенция CITES
 - Резолюция на Европейския парламент, 17.02.1989 (A2-339/88, ABL С 69/201, 20.3.1989)
 - Резолюция на Европейския парламент, 22.04.1994 (A2-0154/94, ABL С 128/427, 09.05.1994)

II. СЪЩЕСТВУВАЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА МЕЧКАТА И ДРУГИТЕ ЕДРИ ХИЩНИЦИ

II.1.A Разпространение на мечката в България

Мечката се среща в две отделни субпопулации (популационни сегмента) в Централна Стара планина и Рило-родопския масив (Фиг. 3). Разпространението достига до планините по западната граница на България (Западна Стара планина, Краище, Осогово и Малешевска планина). Общата територия на разпространение на мечката в България обхваща около 1 100 000 ха (МОСВ, 2008).

Фиг. 3 Разпространение на кафявата мечка в България

В Централна Стара планина постоянното разпространение обхваща около 237100 ха пригодни площи (~ 272100 ха обща площ), което допълнително по делено на два суб-сегмента свързани с подходящи местообитания, които периодично се посещават от мечките. Този популационен сегмент обхваща основно Националния парк Централен Балкан и неговия буфер.

В Рило-Родопския сегмент постоянното разпространение е нефрагментирано и обхваща около 841800хапригодни площи (~991500 ха обща площ), като част от него е обхванато от два Национални парка (Рила и Пирин).

Двата популационни сегмента са свързани, както беше установено от скорошни генетични проучвания (публикация в процес на подготовка). Свързаността се реализира чрез пригодни площи в зони с временно/случайно присъствие през Средна гора (Златанова, 2010).

II.1.Б Разпространение на вълка в България

След резкия спад в числеността и разпространението на вълка у нас през 70-те години на XX век, от края на 80-те години вида постепенно се завръща в подходящите за съществуването си местообитания и понастоящем обитава почти всички планински и полупланински райони, както и някои равнинни гори главно в североизточна България (Русенски Лом и Лудогорие).

Съвременното разпространение и численост на вълка в нашата страна е повсеместно. Факта, че се връща вече в малките равнинни гори на Плевенска област, показва, че той намира достатъчно храна за да съществува. Очаква се да настъпи период на спад на числеността защото се очаква заемането на неподходящи местообитания и това улеснява отстрела му. За верни могат да се приемат данните за отстрела защото се изплаща възнаграждение, но тези от таксацията са абсурдни, не може при постоянното увеличаване на числеността, броя на отстреляните индивиди да е почти еднакъв.

II.2.А Статус и динамика на популацията на мечката

Числеността на мечката в Централна Стара Планина е около 100-130, както установено чрез екстраполация на данни от годишен мониторинг по трансекти (индивидуално преброяване на следи) ежегодно провеждан от Изпълнителната Агенция по Околна Среда към Министерство на Околната Среда и Водите. Тенденцията в развитие на популацията в този популационен сегмент е неизвестна.

Популацията в Рило-Родопския масив се оценява на 430-460 индивида, установено също екстраполация на данни от годишен мониторинг по трансекти (индивидуално преброяване на следи) ежегодно провеждан от Изпълнителната Агенция по Околна Среда към Министерство на Околната Среда и Водите. Тенденцията в развитие на популацията в този популационен сегмент също е все още неизвестна.

Общо числеността на мечките у нас според данните от годишния мониторинг е около 550-600 индивида. Алтернативен мониторинг на Изпълнителната Агенция по горите, базиран на целогодишно събиране на данни посочва численост от 937 индивида за 2012 г., но тази численост е най-вероятно завишена, тъй като не се взема в предвид териториалното разпределение на мечките, чрез което се извършва няколкократно преброяване на едни и същи мечки обитаващи едновременно няколко горски структури (горски и ловни стопанства).

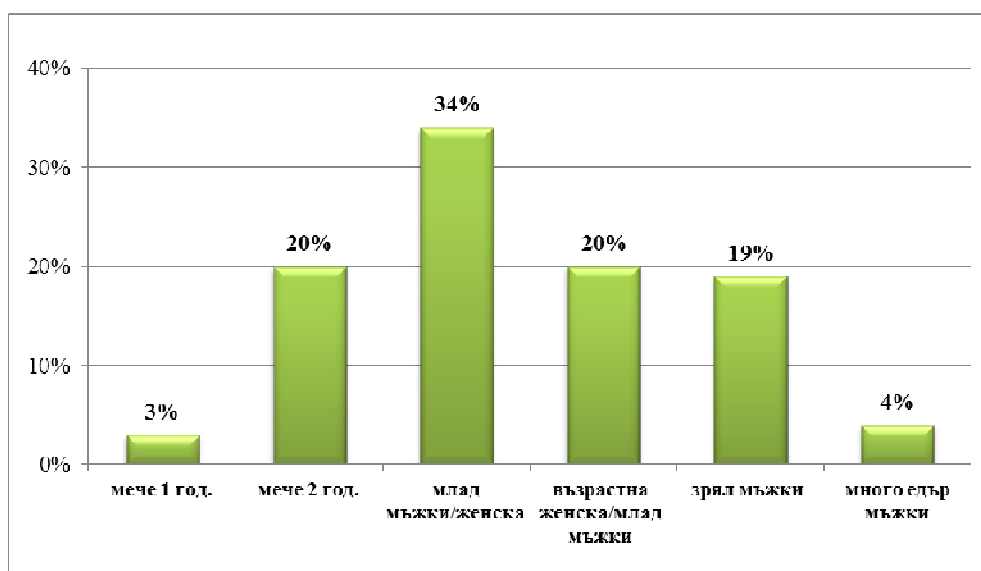
Изследване през 2005 до 2006 г. на размножаването на мечките в Родопите (Генов и др., 2008) установи, че средно за Родопите се раждат 1,8 мечета на женска, от които на втората оцеляват средно 1,4 мечета. Тези данни са сходни с данните от Словакия (1,7 мечета на женска).

Табл. 1 Наблюдавани мечки с мечета в Родопите за периода 2005-2006 г.

Мечка с мечета до една година					Мечка с мечета до две години	
Брой на мечетата	1	2	3	4	1	2
Брой на наблюденията	10	20	1	1	12	8
%	32,3	62,5	2,6	2,6	62,5	37,5

Изследването на генотипа на мечките от България и в частност на територията на Родопите показва, че съществуват две генетични линии – западна и източна, а популацията в България показва добро генетично разнообразие. При това проучване бяха установени 315 различни индивиди на територията на Родопите, за период от 3 години. Тази численост не е абсолютна, тъй като пробите са събирани за дълъг период от време, като не е вземана в предвид раждаемостта, разселването/установяването на нови индивиди и естествената смъртност. Все пак, тази численост е в съответствие с данните получени от годишния мониторинг.

Възрастовата структура на мечката в Родопите през есента 2010 г. установена по теренни данниот мониторинг е посочена в Фиг. 4 (Георгиев, 2012)

Фиг. 4 Възрастова структура на мечките в Родопите, установена по теренни данни през 2010 г. (по Георгиев, 2012)

II.2 А Статус и динамика на популацията на вълка

Отбелязани са три периода на нарастване и три на спадане на числеността на вълка за последните сто и двадесет години.

- ✓ Първият (1898-1906) след едно усилено изстребване на вълка в продължение на 13 години – 14000 индивида, при което 1898 са отстреляни 1600 броя, започва период на спадане на числеността му и 1906 са убити само 162 екземпляра. Средният брой на новородените малки е $6,9 \pm 1,6$.
- ✓ Вторият период е 1907-1924, през който броят на вълците се увеличава и през последната година на този периода са отстреляни 925 индивида. Средното количество на вълчетата от едно кучило е $6,7 \pm 1,1$, при което както и в първия периода най-много са случаите на намерени по 7 малки – 33,0% и 29,2% от всички отбелязани случаи.
- ✓ Третият период е от 1925 до 1933, в който числеността на вълка намалява и 1933 г. са отстреляни само 219 индивида и средния брой на малките е $6,5 \pm 1,1$, при което в повечето пъти са намерени по 9 малки – 20,0% от всички случаи.
- ✓ Четвъртият период 1934-1954 г. се отбелязва отново нарастване на количеството на вълците и в 1954 г. са отстреляни 1079 индивида, а средният брой на малките за това време е $6,1 \pm 0,8$, където в повечето случаи са взети по 6 малки (37,3%).
- ✓ Петият период 1955-1975 г. се започва нов цикъл на спадане на числеността на този вид, при който се отбелязва и най-ниското количество на убити вълци през 1975 г. – 75. Средният брой на малките е $6,2 \pm 0,9$ и тук, както при първите два периода най-често са намирани по 7 малки (18,8%) и най-много 11.
- ✓ Последният – шести период 1976-1989 г. количеството на вълците нараства и през 1989 г. са отстреляни 225 индивида, а средния брой на малките е $5,1 \pm 1,1$ и най-често са вземани по 4,5 и 6 малки (17,5%).

Общо за изследваните периоди 1889-1989 г. са събрани 312 случая с 1923 малки, при което средния им брой е $6,2 \pm 0,5$ в границите от 2 до 11 вълчета (Таб. 2).

Таблица 2. Динамика на размножаването на вълка в България за периода 1889-1989 (Genov *et al.*, 1995)

Периоди/брой на малките в кучило	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Общо кучила	Общо малки	Средно±
1898-1906		1	2	1	2	6	2	2	2	18	124	$6,9 \pm 1,6$
1907-1924			3	4	3	7	3	2	3	24	161	$6,7 \pm 1,1$
1925-1933		4	3	6	4	6	3	7	2	35	227	$6,5 \pm 1,1$
1934-1954	1	3	15	11	36	14	10	5	4	99	607	$6,1 \pm 0,8$
1955-1975	2	9	9	16	13	18	15	9	3	95	610	$6,2 \pm 0,9$
1976-1989	3	5	7	7	7	5	4	2		40	217	$5,0 \pm 1,1$
Общо (наблюдения):	6	22	39	45	65	56	37	27	13	311	1946	$6,2 \pm 0,5$

Един път са взети по 11 малки (1955-1975)

Този анализ показва, че няма връзка между периодите на нарастване и спадане на числеността на вълците и средния брой на малките, $P > 0,05$. Липсата на разлика в средния брой на новородените през отделните периоди може да се обясни с влиянието на вътрешнопопулационни фактори. По време на намаляване на числеността като

резултат на усилен отстрел е нарушена възрастовата и половата структура, а също и социалната и пространствената организация на популацията и в размножаването вземат участие много млади индивиди, чиято плодовитост е увеличава (Юдин, 1990).

И обратно, при ниска численост се спира преследването на вълка и отстрелът му в повечето случаи става по време на лов на други диви животни. Оставен на спокойствие, популацията се стабилизира и бавно започва да увеличава своята численост, с което се увеличават и щетите по домашните животни и борбата против него започва отново, за да се достигне до момента, в който нарастването на популацията спира и това е началото на спадане на числеността му.

За нарастване числеността на вълка за периода 1975 – 1990 е спомогнало и подобряването на хранителната база, свързана с увеличаването на копитните животни като: благороден елен от 6497 – 1970 на 24140 – 1990, сърната от 58390 на 123350, дивата свиня от 24140 на 39470, елана лопатар от 1160 на 7020, (Botev *et al.*, 1993).

Забраната за използването на отрова в началото на 80-те години и вземането на кучилата от 1989 година спомогнаха за увеличаването на числеността от една страна, но намаляването на хранителната база през 90те години забави този процес. Слабия контрол от страна на държавните органи върху отстрела на дивеча и намаляването на домашните животни, увеличи динамиката на движение на глутниците и това създава впечатление, че вълците са много и са станали напаст. Природните закони не могат да се пренебрегнат, чсно е, че вълка се храни с месо и той трябва да го намери и порди липса на дивеч се насочва към домашните животни. Най-чувствително неговото присъствие се проявява на южната ни граница и там контрола му е по труден, защото при опасност минава в Гърция, където по-него не се стреля (Genov *et al.*, 2008). Независимо от това броя на оцеляването на малките до откриването на ловния сезон е 60 % (Таб. 3). Причините за това са различни естествена смъртност на малките от студ, билести, паразити, глад, хищници и човека.

Таблица 3. Брой на срещнатите малки в глутниците преди откриването на ловния сезон за едър дивеч за периода 1999-2008.

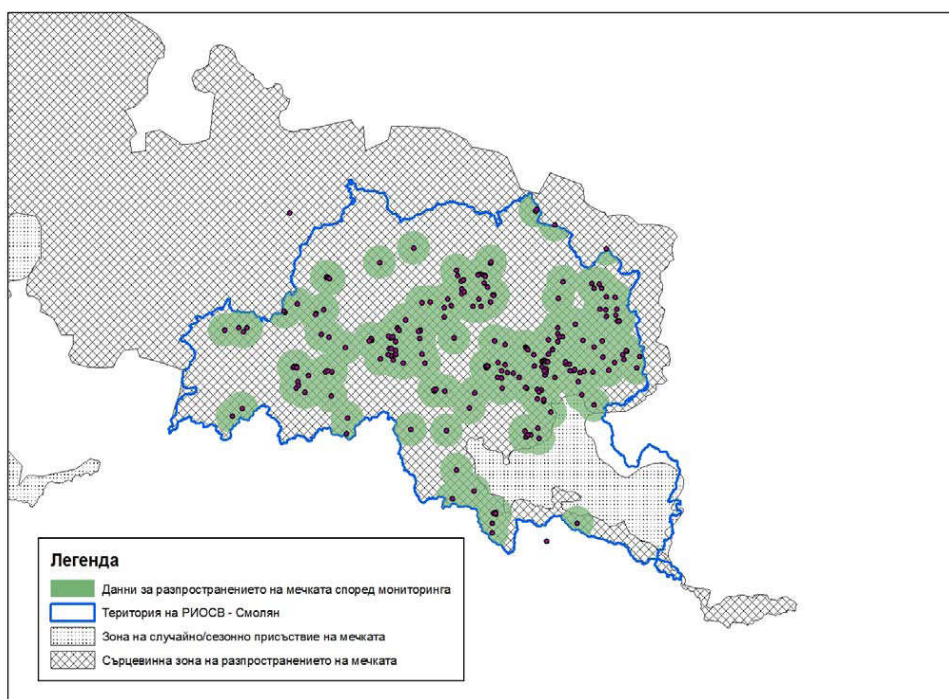
БРОЙ НА МАЛКИТЕ В ГЛУТНИЦАТА	1	2	3	4	5	6	7	8	ОБЩО	СРЕДНО
ЧЕСТОТА;	2	4	9	5	4	1	2	1	28	-
ОБЩО	2	8	27	20	20	6	14	8	105	3,75

Настъпва ловния сезон и смъртността се увеличава, поради слабия житейски опит да избягват ловците. Липсват пълни данни за половия и възрастов състав на на отстеляните индивиди, но малкото събрани сведения показват, че за пероида 1999-2008, че пробладават мъжките 76:43, това не означава много защото предимно в пресата съобщават за отстрелян «огромен вълк». Все пак не може да се пренебрегнат тези данни, като се има в предвид, че както пише и Mech, (1970), този параметър е много колеблив и посочва полово съотношение и в двете посоки от 04 до 08.

Необходимо е да се установи възрастовата и половата структура; и размножителния потенциал на популацията. По този начин ще се добие ясна представа за структурата и размножителния потенциал на популацията на вълка страната.

II.3.A Мониторинг на кафявата мечка

Мониторинг на мечката се провежда съгласно утвърдената от министъра на околната среда и водите Национална система за мониторинг на биологично разнообразие. Този мониторинг се извършва по приета методика и полеви формуляр. Методиката представлява движение по предварително определени маршрути с дължина няколко километра, минаващи през представителни за кафявата мечка местообитания. В полевия формуляр се вписват всички регистрирани следи от присъствието на мечка, както и наблюдението на такива. Следите оставени от присъствието на мечка в даден район могат да бъдат различни. Обичайно най – лесно се идентифицират следите от хранителната и активност, такива оставени от стъпалата и, при маркировъчната дейност, или при устройване на временни и трайни леговища. За всяка установена следа се вписва място (географски координати, отдел, подотдел), час и дата и описание на находката. Мониторинга се извършва едновременно по цялата предварително планирана територия, с участието на полеви експерти биолози, горски служители, паркови рейнджъри, служители в РИОСВ и студенти биолози.

Фиг. 5 Разпространение на кафявата мечка на територията на РИОСВ – Смолян според събрани данни от мониторинга

Най-точни данни за числеността, родствените връзки, териториалността и разселването се събират чрез генетично изследване на събрани проби от косми, екскременти и тъкан от мъртви/живоуловени животни. Този метод, независимо, че е най-скъпоструващ предоставя най-добро съотношение между точност на данните и цена. Такова пилотно проучване е направено на територията на Родопите през 2008-2012 г., като престои включването на генетичния мониторинг на мечката в Националната система за мониторинг на Изпълнителната Агенция по Околна Среда към МОСВ.

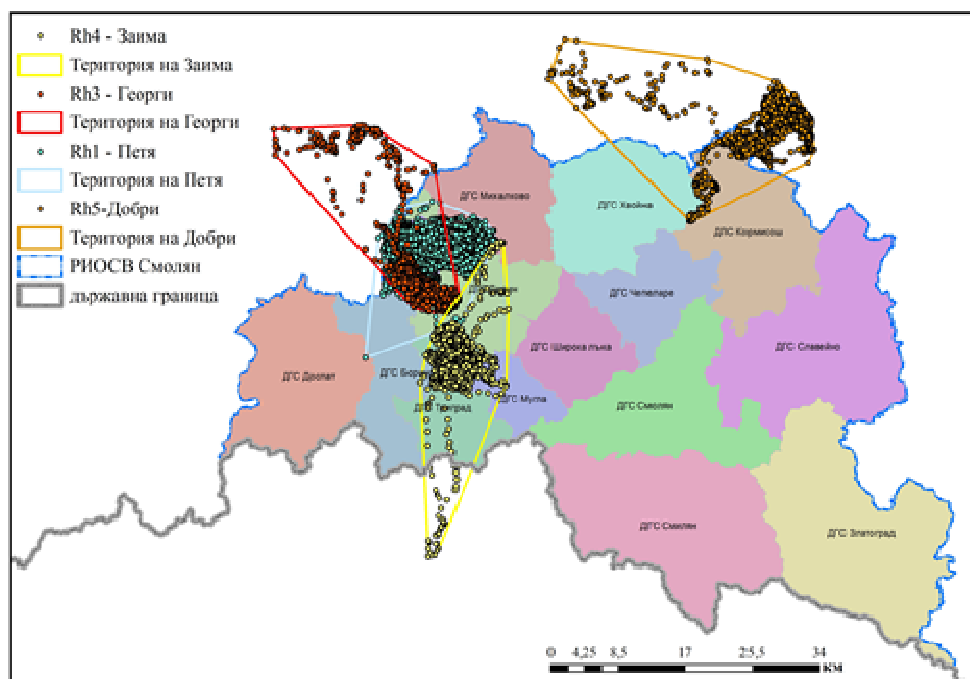
Допълнително, проучване върху мечката се прави с помощта на GPS/GSM телеметрия. Понастоящем, на територията на страната са уловени, маркирани и проследявани 12 мечки, от които 7 в Родопите. В Табл. 4 са посочени размера на индивидуалните територии на някои от проследяваните мечки в Родопите, а на Фиг. 6 – карта на техните територии.

Табл. 4 Размер на индивидуални територии на маркирани мечки в Родопите

ID	Пол	Район	Размер на индивидуалните територии, ха
Rh1	женска	Родопи, Девин север	21600
Rh3	мъжки	Родопи, Девин юг	30600
Rh4	женска	Родопи, Триград	25700
Rh5	мъжки	Родопи, Добростан	45600

С помощта на телеметрията може още да се установи усвояване на местообитанията и предпочитания към определени места, наличие и разпределение на хранителната база, вътре и извънвидови взаимоотношения, поведенчески особености и др. Данните получени от телеметрията в цялата страна и в частност в Родопите, са в процес на обработка и публикуване на резултатите, като част от дисертационен труд на колега от екипа.

Фиг. 6 Местоположение и територии на проследяваните с GPS/GSM телеметрия мечки в Родопите

Фиг. 7 Снимка на мечка с фотокапан в Родопите

Данните от телеметрията и мониторинга по трансекти може да се допълва с данни от фотокапани (Фиг. 7), разположени по структуриран начин в гريد, с размер около средната неприпокриваща се индивидуална територия на мечката (около 4000 ха).

II.3 А Оперативен мониторинг на вълка

Мониторинг на вълка се провежда съгласно утвърдената от министъра на околната среда и водите Национална система за мониторинг на биологично разнообразие. Този мониторинг се извършва по приета методика и полеви формуляр. В настоящия момент методиките за мониторинг на вълка са в процес на апробация преди одобрението им като национална система.

Методиката включва работа в пробни площи. Планирането на работните площи и трансектите се извършва на базата на GIS модел за пригодните местообитания. При подбор на трансектите се взима под внимание моделът на придвижване на вълците (Mech & Boitani, 2003; Ciucci et al. 1997 и др.), както и средните размери на територия на семейна двойка за България и други европейски страни, а именно 100 – 300 км² (Ciucci et al., 1997; Jędrzejewski et al., 2007; Nowak et al., 2008; Цингарска – Седефчева и др. непубл.). Изборът на работни площи и трансекти в районите за мониторинг се съобразява с тези особености на вида.

Тъй като избраните райони за мониторинг са с различна големина, се налага и броят на стационарните работни площи и трансекти в тях да е различен. Най-общо, в районите за мониторинг, в пригодни местообитания за вида, се обособяват стационарни работни площи от по 100 км² (площ, отговаряща на малка по размер територия на семейна двойка), като във всяка работна площ се предвижда обход на три (3) трансекта.

Маршрутите на трансектите се подбират според особеностите на релефа в работната площ и според модела на придвижване на вълците (по горски пътища и пътеки, била и др.). По възможност се разпределят равномерно на територията на работната площ. За предпочитане е, трите трансекта в една работна площ да бъдат обхождани в един и същи ден. Това дава възможност по-точно да бъде установено дали дадени засечени и проследени дири по различните трансекти са на едни и същи или на различни вълци. Ако обхода в един и същи ден не е възможен, то това трябва да става поне в два последователни дни.

При регистриране на диря от вълк (вълци), ако характера на снежната покривка позволява, се измерват дължина и ширина на стъпките на всеки индивид. Това се прави както за изясняване на възрастта на различните индивиди, така и за сравняване на дирите, проследени по различни, съседни трансекти. Опитът показва, че точно измерване на стъпките често може и да не е възможно (неподходяща снежна покривка, разтапяне на отпечатъците и др.) и поради това измерването се прави като спомагателно средство (ориентир) при определяне възрастта на индивидите оставили дирята (млад/възрастен). Когато това не е възможно, се търсят други белези, за изясняване на възрастта и социалния статус на индивидите (маркировъчна дейност, еструс (проеструс с наличие на кръв) при женски, начин на придвижване).

Параметри на наблюдение

По-долу са описани параметрите, които ще бъдат отчитани при мониторинга на вълка:

Параметър 1. Присъствие/нерегистриране на вида по наблюдавани следи от жизнената му дейност.

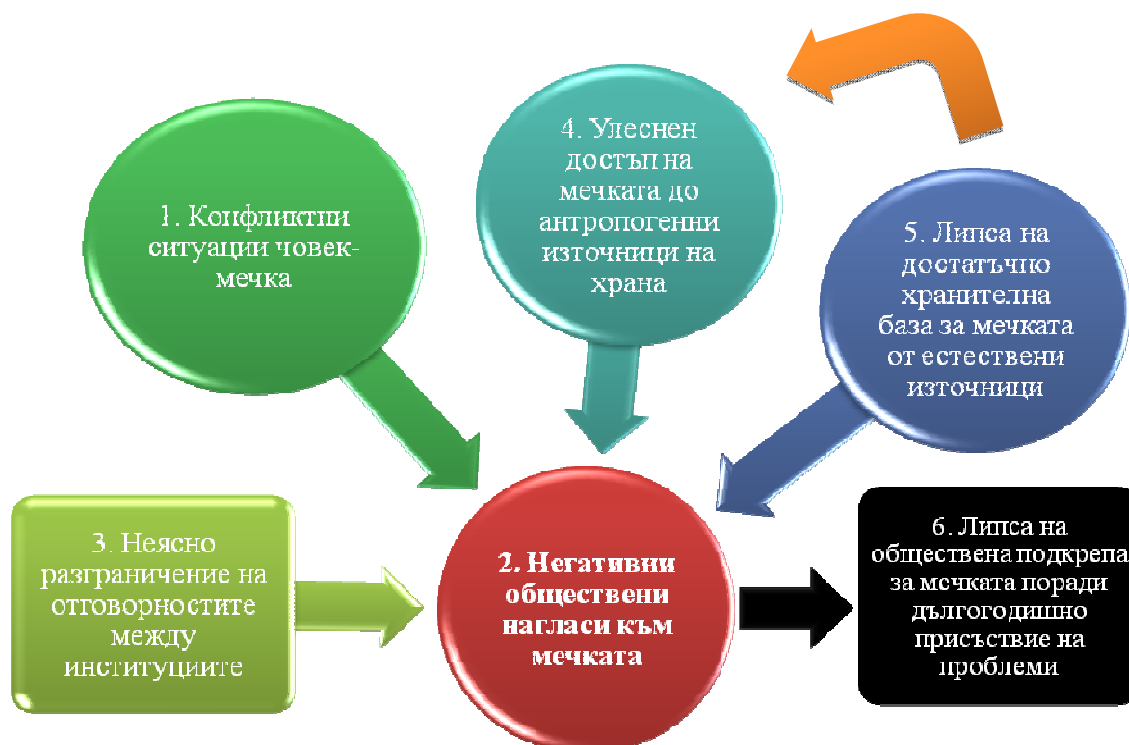
III. ПРОБЛЕМИ, ЗАПЛАХИ И РЕШЕНИЯ

III.1 Проблеми и заплахи

Най-важните проблеми и заплахи за кафявата мечка и взаимоотношенията ѝ с човека в България и целевия регион в частност са следните:

1. Конфликтни ситуации човек-мечка
 - Риск от нападение върху хора;
 - Щети нанесени от кафява мечка на животновъдство, пчелини, домашни животни, имущество и други;
2. Негативни обществени нагласи при нарушено съвместно съществуване (връзката) между кафявата мечка и хората
3. Неясно разграничение на отговорностите между институциите и некоординирано вземане на решения
4. Улеснен достъп на мечката до антропогенни източници на храна - изкуствено подхранване на дивеча, достъп до сметища, домашни животни и пчелини
5. Липса на достатъчно хранителна база за мечката от естествени източници на храна
6. Липса на обществена подкрепа за мечката поради дългогодишно присъствие на проблеми.

Взаимовръзката между проблемите и заплахите са представени на Фиг. 8

Фиг. 8 Взаимовръзка между проблемите и заплахите в района на РИОСВ Смолян

Отстраняването на конфликти 1, 3, 4 и 5 са в основата на преодоляването на заплахите като негативните обществени нагласи (които могат да доведат до саморазправа) и липсата на подкрепа за всички провеждани дейности. Пряко взаимосвързани са и 5 и 4, когато поради влошената хранителна база, мечката търси хранителни ресурси с улеснен достъп, най-често от антропогенен източник.

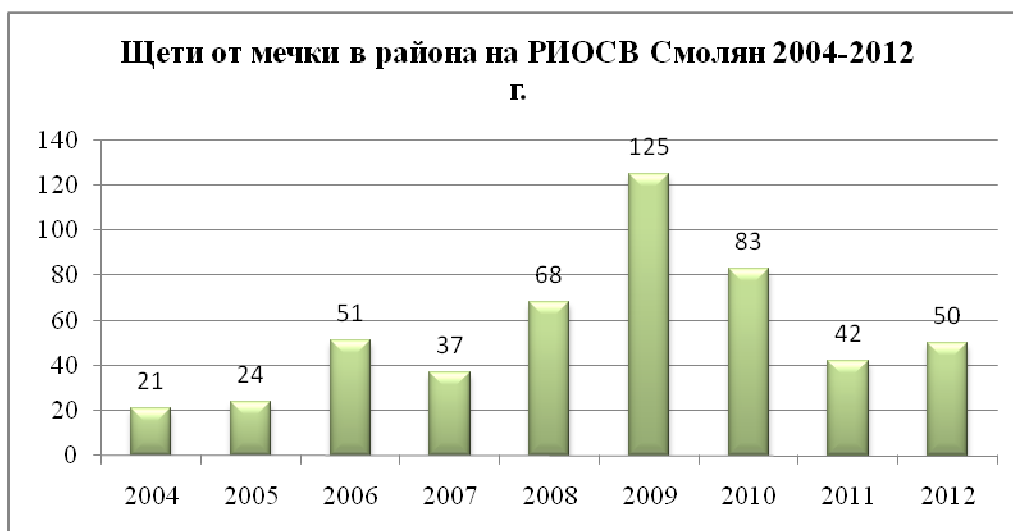
Важно значение има и ясното разграничение на отговорностите и дейностите, които ще допринесат до повишаване на обществената подкрепа.

III.2 Конфликти и конфликтни територии в целевия регион

Регионалната инспекция по околна среда и води – Смолян поддържа регистър на случаите на атаки от мечки от 2002 г. Статистиката ясно показва нарастващия брой на конфликтите човек-мечка в целевия регион, но на този етап не може да бъде направена оценка дали това нарастване на конфликта се дължи на повече реални щети от мечки или на по-добра информираност на местното население относно системата за оценка и компенсиране на щетите. Проучване показва, че до 2010 г. много от причинените от мечка щети не се отчитани тъй като много собственици на малък брой животни/пчелини не са били информирани за компенсацията на щетите и не са ги декларирали. Днес практически почти не остават недокладвани щети заради бързата и адекватна реакция на служителите на РИОСВ Смолян чрез Група за Бързо Реагиране, горските структури, кметства и ловни дружества.

През 2004 г. са регистрирани 21 атаки, през 2009 – 123, след което се наблюдава спад в атаките, като през 2010 са 83. Тенденцията за намаляване се запазва и през 2012 г., като

регистрираните атаки са 50 (Фиг. 9).

Фиг. 9 Щети от мечки в района на РИОСВ Смолян за периода 2004 – 2012 г.

Основно, най-много щети от мечки са установени през летния сезон, когато има недостиг на храна (Фиг. 10). Най-малко регистрирани щети има през зимния сезон, във връзка със зимния сън. Установено е, че броя и наличието на щети не е свързана с пригодността на местообитанията, а с достъпността на антропогенните източници на храна (Златанова, 2010) Установено е, че 11,8 % от всички щети са в рамките на

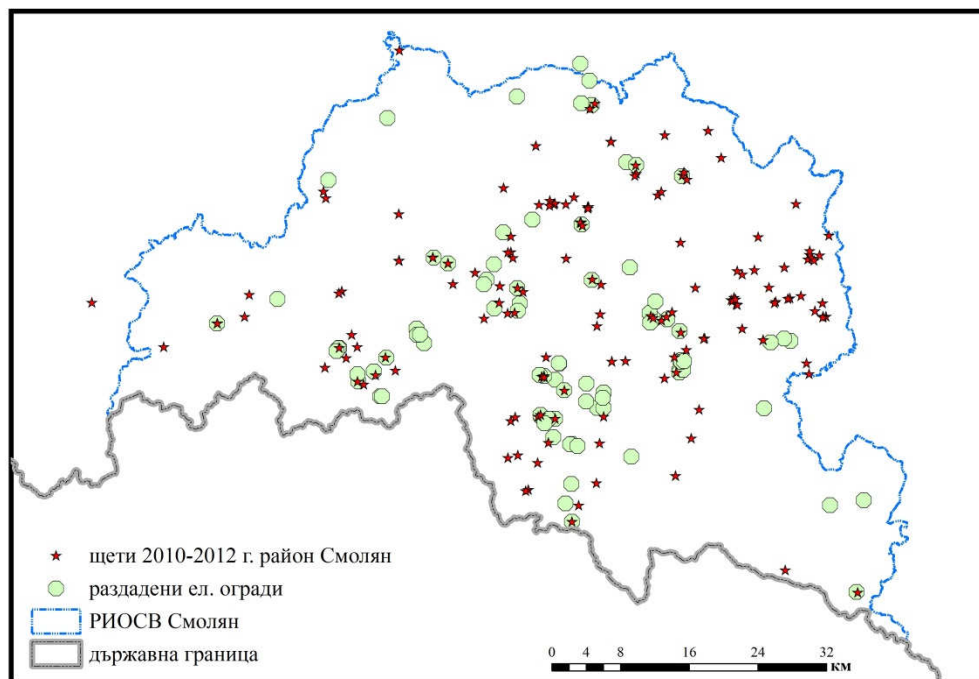

Фиг. 10 Установени щети от мечки на територията на Смолян по сезони

населените места (регулацията), а 41,7 % от всички щети са в буфер от 200 м. около населени места

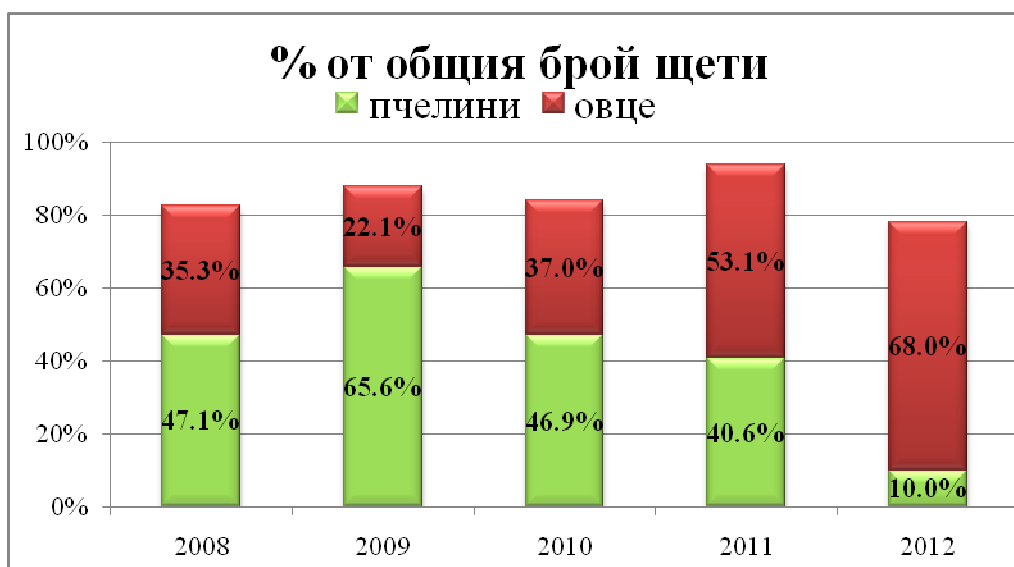
Една от възможната причина за намаляване на щетите в района за периода след 2010 г. са дейностите по проведения през периода 2009-2013 г. проект “Подобряване на

условията за съхранение на едрите хищници - обмяна на най-добрите практики (EX-TRA)” LIFE07/NAT/IT000502, със партньорството на СДП Балкани и Министерство на Околната Среда и Водите (включващо подразделенията му като РИОСВ Смолян и трите национални парка Рила, Пирин и Централен Балкан). В рамките на този проект бяха раздадени над 175 електрически огради (ел.пастири), които основно бяха използвани за опазване на пчелини (Фиг. 11).

Фиг. 11 Щети през 2010-2012 г. и раздадени през този период електрически огради в рамките на проект LIFE07/NAT/IT000502

В резултат на това делът на щетите, особено при щетите по кошери, спада значително - от 65,57 % през 2009 до 10 % от всички щети през 2012 (Фиг.12)

Фиг. 12 Дял на щетите – овце и пчелини между 2008 и 2012 г.

Приоритетни общини със значителни щети, причинени от мечки

Анализът на щетите, причинени от мечки в Смолянския регион за 10 годишен период (2004 - 2013 г.) до август 2013 г., показва, че основно са засегнати 5 общини в централната част на областта с най-висок риск от нападения на мечки.

1. Община Баните (обл. Смолян): средно 29.88 щети / 100 km²; общо 90 нападения за 10 годишен период;
2. Община Смолян (обл. Смолян): средно 26.72 щети / 100 km²; общо 227 нападения за 10 годишен период;
3. Община Лъки (обл. Пловдив): средно 20.29 щети / 100 km²; общо 57 нападения за 10 годишен период;
4. Община Девин (обл. Смолян): средно 13.43 щети / 100 km²; общо 77 нападения за 10 годишен период;
5. Община Чепеларе (обл. Смолян): средно 13.04 щети / 100 km²; общо 52 нападения за 10 годишен период.

Останалите общини, които се обслужват от РИОСВ-Смолян са с незначителен брой нападения и щети (табл. 3).

Таблица 3: Статистически анализ на щетите от мечки на територията, обслужвана от РИОСВ-Смолян за 10-годишен период

№	Община	ЕКАТТЕ	Област	Площ (km ²)	Брой нападения (10 г. период)	Бр.нападения/100 km ²
1	Баните	44402	Смолян	301.26	90	29.87
2	Смолян	67653	Смолян	849.65	227	26.72

№	Община	ЕКАТТЕ	Област	Площ (км ²)	Брой нападения (10 г. период)	Бр.нападения/100 км ²
3	Лъки	44478	Пловдив	280.87	57	20.29
4	Девин	20465	Смолян	573.50	77	13.43
5	Чепеларе	80371	Смолян	388.05	52	13.40
6	Мадан	46045	Смолян	174.89	6	3.43
7	Доспат	23025	Смолян	282.32	6	2.13
8	Златоград	31111	Смолян	173.78	3	1.73
9	Рудозем	63207	Смолян	185.47	3	1.62
10	Борино	5462	Смолян	173.06	2	1.16
11	Ардино	607	Кърджали	339.60	2	0.59
12	Сатовча	65440	Благоевград	332.66	1	0.30
13	Неделино	51319	Смолян	102.18	0	0.00

Като критерий за определяне на една община за рискова (респ. приоритетна община), можем да приемем границата над 10 щети/нападения на 100 км² за 10-годишен период. Под „приоритетна община” се разбира община с висок риск от нападения и щети от мечки, за които се препоръчват специализирани мерки (проекти) на общинско ниво с цел минимизиране на щетите и риска от нападения.

III.3 Възможни решения за намаляване конфликта

Основните причини за увеличаване на броя на щетите от кафява мечка и риска от злополуки с хора е скъсяване на дистанцията мечка -човек. Това най-често се дължи на предоставяне на лесно достъпна храна от човек, което води не само до значително увеличаване на щетите, но и повишава риска от злополуки с хора. Мнението, че „недостатъчна храна” е причина се нападенията се отхвърля и от скорошни проучвания в Словения, където в много случай след посещение на места за подхранване мечки нападат и домашни животни същата нощ (Kavčič *и др.*, 2013; Krofeland Jerina, 2012.). В Румъния с цел решаване на проблема с мечките хранещи се по кофите за смет в гр. Брашов бяха създадени места за подхранване на няколко километра от там - в гората. Това в началото е дало резултат. Но в последствие се концентрирали повече мечки включително едри мъжки, които изтласкали мечките с по-нисък статус обратно на кофите за смет. Така благодарение на подхранването броят на мечките посещаващи контейнерите за смет се увеличил. Проучвания в Северна Америка проведени заради големия брой убити или тежко ранени туристи в националните паркове показват, че злополуките са в резултат скъсяване на дистанцията мечка-човек. В този случай скъсената дистанция и загуба на страх се дължи отново на човешкия фактор - наличие на хранителни отпадъци оставяни от туристите. В резултат се въвеждат устойчиви на мечка контейнери, контейнери съхраняване на храна за къмпингуване и друг мерки за предотвратяване на достъпа на мечки до антропогенни източници на храна. Това заедно

с отстраняването на проблемните индивид значително намалява нападенията над хора, в някои паркове ефектът е над 10 пъти.

Основен приоритет при мерките за намаляване на конфликта трябва да бъде даден на намаляване на достъпа на мечките до предоставена от човека храна. Това може да се постигне със следните мерки:

- **Електрически огради** – ако са добре поддържани и е осигурено електричество това е най-добрата превенция на пчелини, домашни животни (нощувки) и други обекти на сравнително малка площ.

Недостатъци и ограничения: 1) висока цена; 2) необходимост от поддръжка (редовно косене за да се предотврати късо съединение при допир с мокра растителност); 3) неприложимо при паша и свободна паша.

- **Солидни огради** – метални или бетонни огради с височина над 3 метра, изградени, така че да не възможно мечка да се катери по тях, са надеждна защита.

Недостатъци и ограничения: 1) Много висока цена и ограничено приложение за обори, дворове и други.

- **Платформи за пчелини** (виж Фиг. 15 по-долу) – ефективна и надеждна защита без риск от повреди

Недостатъци и ограничения: 1) Много висока цена и ограничено приложение само за пчелини.

- **Пастирски кучета** – обучените за опазване на стадакучета от примитивни породи са ефективна защита от мечки, както по време на паша така и нощем.

Недостатъци и ограничения: 1) кучетата трябва да са селектирани и предварително обучени; 2). необходимо е и в близост до тях винаги да има човек, който да реагира при техния лай - в много случаи само появата на човек е достатъчно да прогони мечка и да окуражи кучетата; 3) има риск туристи и/или други хора да бъдат нападнати от кучетата, ако се озоват в близост до стадото

- **Ограничаване на достъпа на мечки до хранителни отпадъци** – изключително важна мярка. Посещаването от мечките на контейнери за смет и други отпадъци в много случаи води до пълна загуба на страх от човек и значително увеличава риска от нападения над хора. Необходимо в районите с редовно присъствие на мечки (хижи, туристически центрове), както и покрайнините на населените места постепенно да се заменят настоящите контейнери за смет с устойчиви на мечка контейнери, както и да се ограничи достъпа на мечките до сметищата. Допълнително трябва да се локализируют и ограничат незаконните сметища или други места, където се изхвърлят кланични и други хранителни отпадъци.

Недостатъци и ограничения: 1) Много висока цена; 2) неудобство при ползване на контейнерите, в резултат да не ползват заключващите механизми или да се трупат отпадъци до контейнера.

- **Регламентиране/ограничаване на подхранване на дивеча** – подхранването на дивеча е необходимо в периодите на лимитирана естествена храна (през зимата, при наличие на снежна покривка). Подхранването през останалото време не влияе значително върху прираста и зимните загуби. Особено рисково е подхранване в близост до населените места между март и декември.

Недостатъци и ограничения: 1) Конфликт с ловците при ограничаване на подхранването;

- **Работа с проблемни индивиди и изваждане от популацията** – при поява на мечки, които редовно нападат домашни животни и имущество, както и индивиди загубили страх от човека, представляващи пряка заплаха за живота и здравето са необходими бързи и адекватни действия, включително изваждане от популацията.

Недостатъци и ограничения: 1) възможни са грешки и отстрел не на конкретните проблемни животни;

- **Подобряване на естествената хранителна база** - в дългосрочен план тази мярка има положително въздействие. Разлика с подхранването е, че тук няма директно предоставяне на храна от човека. Изразява се основно в залесяване с плододаващи дървета и храсти. При наличие на достатъчно естествена храна мечките значително по-рядко поемат риск да нападнат домашни животни, приближавайки се до човека.

Недостатъци и ограничения: 1) висока цена; 2) необходимост от продължително време за стабилизиране и обилно плододаване всяка година; 3). Вариации в обилието на плододаването, което може да не е достатъчно да осигури храна за мечките през годината

- **Създаване на дивечови ниви** – подобрява естествената хранителна база и е по-добрата алтернатива от изкуственото подхранване. Много важна дейност е, както за ранно пролетно подхранване (пролетници), така и за есенно подхранване. Задължително е дивечовите ниви да са отдалечени от населени места и туристически обекти. Типични култури за засяване по отношение на мечката са ръж, овес, фий и др. Дивечовите ниви имат комплексно значение за редица ценни видове от екосистемна и стопанска гледна точка (дива свиня, благороден елен, сърна, заек и др.)

Недостатъци и ограничения: 1) относително по-висока цена; 2). по-трудна достъпност на районите, подходящи за създаването им, далеч от човека

IV. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

IV.1 Обща цел на програмата

Опазване на жизнена популация на кафявата мечка като интегрална част от екосистемите и ландшафта, в хармонично съжителство с хората при минимизиране на конфликта човек мечка.

IV.2 Специфични цели

1. Превенция на щетите причинени от кафява мечка;
2. Намаляване на риска от поява на проблемни мечки;
3. План за действие и протокол за елиминиране на доказани проблеми мечки;
4. Намаляване на конфликта човек - мечка и насърчаване на дейности, осигуряващи позитивното отношение на обществеността към мечката.
5. Анализ и оценка (на надеждността) състоянието на плътността/числеността на мечката и тенденциите на популацията.
6. Контрол на смъртността причинена от човека.

V. ПРОГРАМА ОТ МЕРКИ

Програмата от мерки има изцяло приложен характер, като самите мерки са разделени в 6 основни групи, както следва:

- Мерки, свързани с оценка на популациите на едрите хищници (мечка, вълк) и оперативен мониторинг;
- Директна (пряка) защита от нападения и контрол на популациите;
- Мерки за дългосрочна превенция;
- Институционални, административни и законови мерки;
- Включване на обществеността и заинтересованите страни, популяризиране, образование и повишаване на съзнанието;
- Мерки, свързани с устойчив бизнес.

Самите „мерки“, могат да бъдат отделни проекти или да бъдат групирани в по-големи интегрирани проекти, когато се ползват от бенефициентите (държавна администрация, местни власти, бизнес сектор, НПО/научни организации/браншови организации). Всяка отделна мярка съдържа собствен код, наименование, кратко описание, цел, очаквани резултати, времева рамка, приоритетност, индикативен бюджет, потенциални източници на финансиране и институционална рамка (бенефициенти).

V.1 Мерки, свързани с оценка на популациите на едрите хищници (мечка, вълк) и оперативен мониторинг

Към групата от мерки свързани с мониторинг и оценка на популациите на едрите хищници в Смолянския регион (с акцент върху кафявата мечка) влизат разработване, тестване и валидиране на различни методики, оценка на общия брой мечки и вълци, популационни характеристики, оценка на годишния прираст (женски с малки), плътност на популациите, бонитети и ареали на разпространение, тенденции, възрастова структура и др. Прилагането на модерните методи за изследване и особено телеметрия (GPS нашийници), ДНК анализи и др. играе съществена роля при изпълнение на тези мерки. Тясната координация и съвместната работа с ловци и горски служители е задължителна при уловите на живи животни, събирането на различни проби, данни и информация.

Работата по научно-обосновани и признати методи от ЕК и компетентните български институции е ключов момент в устойчивото управление на популациите на едрите хищници в България и в частност в Смолянския регион.

Реализирането на тази група от мерки осигурява базата и обосновката на всички останали мерки (дейности, проекти), защото популационните данни (брой, прираст, динамика, плътност, тенденции и възрастова структура) определят възможното частично ползване на ловните ресурси (регулиран отстрел при условие, че е разрешено от ЕК и централните български власти), запаса, извеждане/отстрел на конкретни проблемни мечки, както и постигането на добро природозащитно състояние (консервационен статус) на едрите хищници съгласно нормативните изисквания. Стратегията за дългосрочна превенция, пряката защита на местното население и неговия бизнес, предложения за законови и административни мерки, връзките с обществеността и устойчивото развитие на местните общости също са пряко или косвено свързани с размера и характеристиките на популациите на едрите хищници (кафява мечка, вълк) в Смолянския регион.

Мярка 1: Оценка на популациите на едрите хищници (мечка, вълк) и оперативен мониторинг

Към тази комплексна мярка влизат множество специфични изследователски дейности и под-мерки с научно-приложно значение:

- Прецизно картиране/моделиране на сърцевинните зони на разпространение на кафява мечка и коридорите за връзка, на база на данни от телеметрията и полеви проучвания;
- Картиране на хранителната база, чрез растителните съобщества, сезонната хранителна база и разпространението на мечките;

- Разработване и прилагане на методика за оптимално поставяне на фотокапани за събиране на надеждна информация и други специализирани методики (ДНК анализи и др.);
- Идентифициране на потенциални конфликтни територии с цел изготвянето на подробна оценка за състоянието на популацията в тези райони;
- Мониторинг на щетите и нападенията;
- Маркиране на мечки с GPS-GSM нашийници за проследяване (приоритетно на проблемни мечки), както и на вълци.

Специализираните проучвания, мониторингът и оценката на популациите на едрите хищници в Смолянския регион включват разработване, тестване и валидиране на различни методики (фотокапани, ДНК анализи и др.), оценка на общия брой мечки и вълци, популационни характеристики, оценка на годишния прираст (женски с малки), плътност на популациите, бонитети и ареали на разпространение, тенденции, възрастова структура и др. Прилагането на модерните методи за изследване и особено телеметрия (GPS нашийници), ДНК анализи и др. играе съществена роля при изпълнение на тези мерки. Тясната координация и съвместната работа с ловци и горски служители е задължителна при уловите на живи животни, събирането на различни проби, данни и информация.

Цели: Разработване и прилагане на научно-обосновани методи за мониторинг и оценка на популациите на едрите хищници и връзките им с околната среда (щети/нападения, конфликтни територии, хранителна база, бонитетни характеристики); Събиране на надеждна информация и данни по методики, признати от ЕК и международните институции, свързани с биологичното разнообразие.

Очаквани резултати: Разработени, тествани, валидирани и приложени в практиката методи за оперативен мониторинг и оценка, както и такива за специализирани проучвания; Надеждни данни за оценка на популациите на едрите хищници (мечка, вълк), които да подпомагат вземането на управленчески решения и смекчаването на конфликта „човек – едри хищници”.

Времева рамка: Трябва да предхожда останалите мерки, като разработване и внедряване на методи за оперативен мониторинг и оценка, признати на европейско ниво. Проучванията, събирането на данни и мониторинга са постоянни дейности през целия 10-годишен период (2014 – 2023 г.). Част от разработките на методики, наблюдателна система и някои специализирани изследвания по Мярка 1 са заложили и са вече действащи в рамките на проект по ОПОС „Устойчиво управление на вида кафява мечка и намаляване на причиняваните от нея щети върху селскостопанското имущество на територията на РИОСВ - Смолян”.

Приоритет: Приоритетна дейност

Индикативен бюджет: около 480 000 лв. (без ДДС) за 5-годишен период (за втория 5-годишен период от програмата цената трябва да се актуализира, съобразно нуждите от оперативен мониторинг и оценка за Смолянския регион).

Източници на финансиране: ОПОС ос „Биологично разнообразие”, ПУДООС/държавен бюджет

Институционална рамка: РИОСВ-Смолян, ЮЦДП-Смолян, ЛРС/ЛРД, РДГ-Смолян, научни и неправителствени организации, които имат капацитет да извършват такава специализирана дейност.

Мярка 2: Създаване на обща ГИС база данни, интегрираща всички събрани данни за мечката и вълка

Общата база данни за едрите хищници в Смолянския регион е тясно свързана с проучванията и мониторинговите дейности по Мярка 1 и обхваща следните под-мерки (дейности):

- Създаване на база данни, интегрираща всички популационни данни за мечката и вълка;
- Създаване и поддържане на база данни на местата за подхранване, сметища, туристически центрове и други източници на антропогенна храна
- Създаване и поддържане на база данни за щети от едри хищници (мечка, вълк);
- Актуална база данни за човешките дейности въсърцевинните зони за мечката, райони с най-висок риск и/или най-много щети;

По мярката следва да се разработят различни ГИС слоеве с геореферирани данни за Смолянския регион (географски обхват на РИОСВ-Смолян). Базата данни включва резултатите от мониторинга на вида, както и допълнителна информация от други държавни институции (ИАГ), ловни сдружения, туристи, местни жители (интернет платформа), ДНК анализ и други. Препоръчва се ГИС системата да има и web-базирана част (приложения) за широко ползване от заинтересованите страни и обществеността. Подобна платформа се тества по ОПОС проект „Устойчиво управление на вида кафява мечка и намаляване на причиняваните от нея щети върху селскостопанското имущество на територията на РИОСВ - Смолян”.

Очаквани резултати: Действаща ГИС база данни за едрите хищници за Смолянски регион (ГИС слоеве).

Времева рамка: Основата на ГИС базираната база данни е разработена по проект ОПОС „Устойчиво управление на вида кафява мечка и намаляване на причиняваните от нея щети върху селскостопанското имущество на територията на РИОСВ - Смолян”. Текуща дейност пряко свързана с Мярка 1.

Приоритет: Приоритетна дейност

Индикативен бюджет: около 15 000 лв. (без ДДС) на година за първия 5-годишен период (за втория 5-годишен период от програмата цената трябва да се актуализира, съобразно нуждите).

Източници на финансиране: ОПОС ос „Биологично разнообразие”, ПУДООС/държавен бюджет

Институционална рамка: РИОСВ-Смолян, ЮЦДП-Смолян, ЛРС/ЛРД, РДГ-Смолян, ГИС фирми.

V.2 Директна (пряка) защита от нападения и контрол на популациите

Към групата от мерки свързани с директна (пряка) защита от нападения и контрол на популациите на едрите хищници в Смолянския регион (с акцент върху кафявата мечка) влизат доказаните в практиката методи за пасивна защита чрез електрически огради (електропастири) и други ограждения, както и методи за активно преследване и изваждане на конкретни проблемни индивиди (при кафявата мечка), сплашване и използване на обучени кучета-пазачи.

Мярка 3: Инсталиране на електрически огради в определени и потенциални конфликтни територии за защита на пчелини и места за нощувка на домашни животни.

Инсталирането на електрически огради в определени и потенциални конфликтни територии за защита на пчелини и места за нощувка на домашни животни е една от най-ефективните мерки за превенция на щети . Приоритет са конфликтни и рискови райони. Повечето дребни собственици на животни и малък брой пчелни кошари не могат да си позволят закупуване на електрически огради заради високата им цена, особено на места където няма електричество. Практиките на компенсация и превенция в Скандинавия доказват, че в дългосрочен план е много по-ефективно и по-евтино вместо да се изплащат щети да се предоставят средства за защита – електрически огради и други. Стимулиране на собствениците за закупуване и инсталиране на електрически огради, чрез агроекологични мерки, мерките “Пасторализъм” и други. Необходимо е също така да се въведат и задължения за инсталиране на електрически огради при изграждане на огради за интензивно развъждане и аклиматизация на диви копитни с цел превенция на щети в местообитанията на мечката.

Досегашния опит показва, че правилно монтирани и подържани електрически огради (Фиг. 13) са почти пълна гаранция за превенция на нападения от мечки.

Фиг. 13 Електрическа ограда в Родопите, използвана за предпазване на пчелин от мечки

Цел: Намаление и превенция на щети причинени от мечки на пчелни кошари и домашни животни по време на нощувка (това са обикновено над 80% от всички щети).

Очакван резултат: Намаляване на загубите причинени от мечки, което е директно свързано и със смъртността причинена от стопаните при защита на имущество. Монтирани и пуснати в експлоатация на минимум 200 електрически огради (електропастири) с различен тип захранване (централно, акумулатори, слънчеви панели) – приблизително по 20 огради на година за 10-годишен период.

Времева рамка: Спешно – постоянно през целия 10-годишен период (2014 – 2023 г.)

Приоритет: Високо приоритетна дейност

Индикативен бюджет: 260 000 лв. (без ДДС)

Източници на финансиране: ОПОС ос „Биологично разнообразие”, ПУДООС/държавен бюджет, LIFE+

Институционална рамка: РИОСВ-Смолян, общини

Мярка 4: Поддържане на група за бързо реагиране (спешни случаи)– ГБР, за незабавно реагиране (до 3 часа след постъпване на сигнала) при атаки от мечки, рисково ситуации с хора и други.

Важна част от работата на ГБР е не само оценка на щети, но и изслушване, разясняване на причините за проблема, препоръки за намаляване на риска и възможности за доставка финансиране на превантивни дейности.

ГБР попълва специализиран протокол, който съдържа информация необходима за определяне на вида хищник нанесъл щетата, онагледено със снимки на щети и доказателства. Допълнително, ако се налага, групата събира проби за ДНК анализ, които са изключително важни за оценка на броя индивиди нанасящи щети и опознаването на индивиди с повтарящи се често набези. Често едни и същи проблемни мечки имат огромни територии и системно нанасят щети. Така реално 1-3 мечки може да са отговорни за стотици щети годишно и реално да са нанесли над 90% от щетите. Намирането и изваждане точно на тези индивиди е от изключително значение. Така не само се намаляват значително броя на щетите, но се редуцира и напрежението в местните общности, което води по-рядко до саморазправа и браконьерство. В повечето случаи при нападения на мечки се намират косми по оградите, както и екскременти в или в непосредствена близост до щетата. Друга важна задача на ГБР е определяне на степента на риск на съответното проблемно животно за целта може да се използва и приетите критерии. Според план за действие за кафявата мечка в България са приети и степенувани следните признаци, определящи дадена мечка за проблемна:

1. Систематично приближава населените места, но бяга при приближаване на човека.
2. Систематично приближава населените места и не бяга при приближаване на хора.
3. Позволява приближаването на човек до 15 метра преди да избяга.
4. Поврежда овошки и/или селскостопански култури, които не са оградени и осигурени срещу нападения от мечки.
5. Поврежда овошки и/или селскостопански култури, които са оградени и осигурени срещу нападения от мечки.
6. Напада и убива домашни животни или разрушава кошери извън населените места, без животните да са охранявани или оградени.
7. Напада и/или убива домашни животни или разрушава кошери извън населените места, които са охранявани от кучета и/или оградени.
8. Напада и/или убива домашни животни или разрушава кошери извън населените места в присъствието на пастир.
9. Напада и/или убива домашни животни или разрушава кошери в непосредствена близост или в рамките на населеното място, при липса на хора в района.
10. Напада и/или убива домашни животни или разрушава кошери в непосредствена близост или в рамките на населеното място, в присъствие на хора.
11. Извършва фалшиво нападение на човек (хора) – атакува и спира на няколко метра преди човека след което си тръгва.
12. Напада човек и причинява наранявания или смърт.

Други:

- Храни се на места за изхвърляне на смет в близост до населени места.
- Нарушава целостта на постройки.

Необходимите мерки при появата на индивиди в описаните по-горе неприемливи форми на поведение са следните:

- При случаите описани в **точки: 1,2, 4, 6** или **Други** се предвижда прогонване с гумени куршуми, препоръчване/предоставяне на електрически огради, работещи кучета пазачи, устойчиви на мечки контейнери за смет и други. С цел установяване на рецидиви (3 и повече повторни нападения) от същата мечка се препоръчва маркиране на индивида – взимане на ДНК проба от мястото на нападението. При възможност поставяне на капани за улов и/или маркиране с радио-нашийник, татуировки и ушни маркери (един или няколко от посочените). При поява на рецидиви от същия индивид се препоръчва унищожаване.
- При случаите описани в **точки 5 и 10** се препоръчва прогонване на индивида с гумени куршуми. С цел установяване на рецидиви (повторни нападения) от същата мечка се препоръчва маркиране на индивида – взимане на ДНК проба от мястото на нападението и/или маркиране с радио-нашийник, татуировки и ушни маркери (един или няколко от посочените) При поява на рецидиви от същия индивид се препоръчва унищожаване.
- При случаите описани в **точка 3**, се препоръчва прогонване на индивида с гумени куршуми и с цел установяване на рецидиви (повторни нападения) от същата мечка се препоръчва маркиране на индивида – взимане на ДНК проба от мястото на нападението и/или маркиране с радио-нашийник, татуировки и ушни маркери (един или няколко от посочените) При поява на рецидиви от същия индивид се препоръчва унищожаване.
- При **случаите по точка 11** да се използват гумени куршуми, шумови източници за прогонване или преместване на мечката. Ако това не даде резултат се препоръчва унищожаване.
- При **случай 12** се препоръчва унищожаването на индивида.
- При случаите посочени в **точка Други** се препоръчва прогонване на индивида с гумени куршуми, взимане на мерки за осигуряване на местата срещу достъп на диви животни – ограждания, електрически огради, изграждане и поставяне на контейнери недостъпни за мечки. Индивидите се маркират по посочените по-горе методи с цел последващо разпознаване.

При **промяна на поведението и рецидиви** по точки от 1 до 10 също се препоръчва унищожаване.

Цел: Намаляване на щетите и риска от злополуки с хора. Работа с местните общности, превенция и други.

Очакван резултат: Намаляване на щетите, риска за хората и смъртността причинена от човека.

Времева рамка: Текуща, постоянна (вече има работеща група)

Приоритет: Високо приоритетна дейност

Индикативен бюджет: около 60 000 лв. на година, включващо заплати на 4 експерта (две обходни двойки) с оборудване, разходи за командировъчни и др.;

Източници на финансиране: държавен бюджет/ПУДООС, различни проекти (ако позволяват такъв тип дейности)

Институционална рамка: РИОСВ-Смолян в координация с РДГ, ЮЦДП, ЛРС/ЛРД и общини.

Мярка 5: Регламентирани действия при поява на проблемни мечки, прогонване, упояване и маркиране

Отстрел на индивиди:

При регистриране на индивиди, които представляват заплаха за населението и/или систематично нанасят щети (виж т. 5 по-горе), особено тези загубили страх от човека е необходимо те да бъдат извадени от популацията, за да се намали напрежението сред местните хора. В повечето случаи улова на живи мечки е с ниска вероятност за успех. Даже и да бъдат уловен дивите възрастни мечки са изключително проблемни и трудни за отглеждане в зоопаркове, също така съществува риск от злополуки с гледачи или изпускане на такива индивиди извън клетките/загражденията. Освен това, капацитета на зоопарковете, Парка за танцуващи мечки в Белица и други институции за отглеждане на диви животни в страната е запълнен и реално такива животни няма къде да бъдат настанени. По-целесъобразно е да бъдат отстрелвани. Досегашния опит за отстрел на проблемни индивиди показва, че в по-голяма част от случаите разрешителните се ползват за трофеен лов, вместо за намиране на съответната проблемна мечка. Това има изключително негативен ефект, защото въпреки изваждането на определени индивиди от популацията, щетите продължават. В резултат на това, вместо селекцията да е насочена приоритетно към проблемни индивиди, те се толерират, за да се получи отново разрешително. Мечки загубили страх от човека нанасят значителни щети, също така представляват и риск за хората, създават негативно отношение към вида в местните общности с което расте и смъртността причинена от човека (браконьерство). Допълнително, такива женски мечки обучават своето поколение също да няма страх от човека и да се храни в близост до него, което превръща проблема в дългосрочен и трудно преодолим. Повече щети винаги се свързват с увеличен брой на мечките, но де факто само един или няколко проблемни индивида могат да нанесат повечето от щетите. Това води и до формиране на негативно отношение към мечките, като често местни ловци „поемат закона в свой ръце” и убиват

проблемните мечки, като и други мечки случайно попаднали в хайки по време на лов, посещаващи места за подхранване и т.н.

С оглед подобрява на ефективността при работа с проблемни мечки е необходима ясна диференциация при подхода за унищожаване на проблемни индивиди и трофеен лов. При наличие жизнена популация и ефективна система за мониторинг, отстрел в рамките на 4%-5% от популацията не би следвало да има негативно въздействие, особено, ако **приоритетно се вадят проблемните индивиди!** Приходите от трофеен лов също са важна мотивация за ловните стопанства и дружества за вземане на мерки за намаляване на незаконният лов. Опитът показва, че дори и в страни като Швеция с много по-ефективно прилагане на законодателството даване на квоти за кафява мечка по реда на изключенията води изваждане на открито незаконният отстрел и по-добро управление на вида. Разрешаването на квоти би дало възможност за ясно разграничаване на трофейния лов от унищожаване на проблемни индивиди. С оглед избягване на злоупотреби е необходимо проблемни мечки да се отстрелват само от ГБР и/или лицензирани професионалисти, като за тези индивиди не се заплащат таксите за организиран ловен туризъм, а придобитите трофеи и месо остават на разположение на МОСВ, за да се ползват за музейни и образователни експозиции и други.

За целта са необходими следните законови промени:

- **Инициране на промяна на Закона за лова и опазване на дивеча (ЗЛОД).** Необходими промяната на чл. 54 от ЗЛОД като алинеи (6) – (11) отпадат.
- **Необходимо е изработване на протокол и приемане на съответна нормативна база (наредба) за спешни действия за мечки** представляващи риск за хората или проблемни мечки, нанасящи системно щети (стръвници). Необходимо е при регистриране на мечки загубили страх от човека да има процедура за спешно издаване на разрешителни за изваждане на съответното животно, както и подготвени специалисти за отстрел/изваждане на съответните проблемни мечки. Тази наредба трябва да описва ясно и достатъчно детайлно реда за издаване на разрешителни, особено при спешни случаи, както и лицата, които имат право/задължение да унищожават проблемни мечки. Допълнително тази наредба трябва да регламентира реда за ползването на трофеи и други части от убити проблемни мечки.
- **Актуализация на плана за действие за вида,** в главите касаещи лов, мониторинг, превенция на нападения, компенсации и други.

Цел: Адекватна реакция при регистриране и справяне с проблемни индивиди, с цел намаляване на щетите, риска и свързаното с тях негативно отношение към вида.

Очакван резултат: Намаляване на напрежението сред местните хора и негативното отношение към мечката, както и вероятността за незаконно решаване на проблема (браконьерство)

Времева рамка: Спешна и постоянна дейност

Приоритет: Високо приоритетна дейност

Индикативен бюджет: около 20 000 лв. на година (при функционираща Група за Бързо Реагиране по мярка 5);

Източници на финансиране: държавен бюджет/ПУДООС, различни проекти (ако се позволяват такъв тип дейности)

Институционална рамка: РИОСВ-Смолян в координация с РДГ, ЮЦДП, ЛРС/ЛРД и общини.

Мярка 6: Специализирани средства за превенция

Изграждане на високи платформи за разполагане на кошери (Фиг. 15) или тестване на светлинна сигнализация за отблъскване на мечките.

Фиг. 14 Високи платформи за кошери, за превенция на щети от мечки

Цел: Превенция на нападения, чрез намаляване на достъпността или прогонване.

Очакван резултат: Намаляване на загубите причинени от мечки, което е директно свързано и със смъртността причинена при защита на имущество (основно кошери).

Времева рамка: Средно срочно, през целия 10-годишен период (2014 – 2023 г.)

Приоритет: Ниско приоритетна дейност с ограничени възможности за приложение в региона

Индикативен бюджет: зависи от конкретните обекти (пчелини) и нуждите/желанията на собствениците да прилагат този методи за защита;

Източници на финансиране: инвестиции от частни стопани

Институционална рамка: частни собственици (пчелари) или техни обединения

Мярка 7: Насърчаване на използването на кучета с добри работни качества за охрана на стада (приоритетно пасищно животновъдство)

Кучетата - пазачи винаги са били използвани за защита на домашните животни от хищници. Те са неразделна част от животновъдната система в Югоизточна Европа. Доброто охранително куче е това, което винаги остава с животните, както по време на дневните придвижвания по пасищата, така и когато животните са затворени за през нощта.

Препоръчва се ПРСР - Агроекологични плащания по мярка 214 да се разшири географския обхват, като се включат останалите райони на страната, попадащи в НАТУРА 2000 зони с развито пасищно/планинско животновъдство.

Предоставянето на кучета-пазачи е доказано ефективна мярка за опазване на домашните животни от хищници. Необходимо е стимулирането на собственици на големи стада на свободна паша да отглеждат обучени кучета като превенция от евентуално нападение на мечки. Допълнително трябва се стимулира отглеждането на местни породи с контролирано поведение спрямо туристи и пребиваващи извън населените места. Породи като кангал и кавказка овчарка са с по-изявена агресивност към хора и преследват на голямо разстояние от стадата. Присъствието на кучета трябва да е обвързано с контрол от пастир за предотвратяване на конфликти със случайни туристи.

Необходимо е да се инициират промени в нормативната уредба обвързващи субсидиите за животновъдство с наличие на мерки за превенция на нападения от мечки.

Цел: Превенция на нападения от мечка както нощем, така и по време на паша в планински пасища.

Очакван резултат: Намаляване на загубите причинени от мечки, което е директно свързано и със смъртността причинена при защита на домашните животни.

Времева рамка: Средно срочно, през целия 10-годишен период (2014 – 2023 г.)

Приоритет: Средно приоритетна дейност

Индикативен бюджет: зависи от собствениците и стопаните на стада (пасищно животновъдство);

Източници на финансиране: инвестиции от частни стопани, ПРСР - Агроекологични плащания

Институционална рамка: животновъди или техни обединения

V.3 Мерки за дългосрочна превенция

Мерките свързани с дългосрочна превенция и смекчаване на конфликта „човек – едри хищници” в Смолянския регион (с акцент върху кафявата мечка) обхващат разнообразни дългосрочни дейности като подобряване на хранителната база (горскоплодни, дивечови ниви), увеличаване на пасищата/ливадите чрез възстановяване и стимулиране на пасищното животновъдство, ограничаване на достъпа до смет (специализирани контейнери, оградени депа), подобряване и спазване на ловоустройствените планове, потенциални застраховки на стопаните (животновъди, пчелари и др.) и т.н. По-долу са изброени най-приоритетните и прагматични мерки за дългосрочна превенция от нападения на кафява мечка.

Мярка 8: Възстановяване / подобряване на естествената хранителна база на мечката.

Тази мярка се състои от две основни под-мерки: 7А – Увеличаване на горскоплодни видове дървета и храсти, както и някои други типични за региона широколистни (бук, зимен дъб/горун), които образуват желъди; 7Б – Засяване и поддръжка на дивечови ниви с подходящи култури за кафявата мечка и другите видове дивеч (ловни ресурси).

Цел: Намаляване на вероятността за щети в животновъдство или земеделието, поради наличие на обилна естествена и разнообразна храна за мечката, далеч от хората.

Очакван резултат: Намаляване на загубите причинени от мечки и риска от срещи с хора и злополуки.

Под-мярка 8А: Плододаващи дървета и горскоплодни храсти

Организиране на мащабни залесителни мероприятия за увеличаване на горскоплодните дървета и храсти в рисковите за нападения райони. Горскоплодните насаждения трябва да бъдат отдалечени от населени места и туристически обекти, като подходящи видове са идентифицирани: офика, джанка, скоруша (дива круша), дива ябълка (киселица), дрян, дива череша, малини и др.

Провеждане на възстановителни мерки в горските местообитания - постепенно чрез сечи и залесителни мерки да се възстанови съществуващата в близкото минало широколистна растителност, да се създадат смесени и широколистни гори с разнообразен видов състав и богат подлес, за сметка на създадените през 50те години на 20ти век монокултури от иглолистна растителност. Смесените гори са с по-богата естествена хранителна база за мечката, както и осигуряват по-разнообразни условия за дърводобив. С изготвяне на новите ЛУП да се предвидят мерки за постепенна и поэтапна подмяна на съществуващи иглолистни монокултури (черен бор, бял бор, смърч и др.), приоритетно на нетипични за вида месторастения с широколистни видове (бук, дъбове и др.).

Тази дейност се препоръчва да започне с един пилотен проект в район с повишена концентрация на щети от мечки за минимум 5 годишен период.

Времева рамка: Средно/дълго-срочно, минимум 5 годишен период; Препоръчителен период 2015-2020 г.

Приоритет: Приоритетна дейност

Индикативен бюджет: 740 000 лв. (без ДДС);

Включва залесителни мероприятия на горскоплодни на минимум 50 000 бр. фиданки с тригодишно обгрижване (индикативно по 10 000 фиданки на година за 5-годишен период), мероприятия, свързани с възстановяване на широколистни гори (проектиране и извеждане на сечи на иглолистни монокултури, потенциални залесителни мероприятия и др.).

Източници на финансиране: държавен бюджет, ЮЦДП, Оперативна Програма Гърция – България, LIFE+

Институционална рамка: РДГ-Смолян, ЮЦДП-Смолян, РИОСВ-Смолян, общини, горовладелски кооперации

Под-мярка 8Б: Увеличаване на площта на дивечовите ниви

Тази мярка е много ефективна за подобряване на хранителната база без риск от скъсяване на дистанцията в резултат директно предоставяне на храна от човека. Основно предимство на дивечовите ниви е, че те са важен хранителен източник не само през есента, но и пролетта. През пролетта мечките посещават основно есенниците. Растителната храна е важна част от диетата на вида през този сезон. Задължително е дивечовите ниви да са отдалечени от населени места и туристически обекти. Типични култури за засяване по отношение на мечката са ръж, овес, фий и др. Дивечовите ниви имат комплексно значение за редица ценни видове от екосистемна и стопанска гледна точка (дива свиня, благороден елен, сърна, заек и др.).

Препоръчва се където има възможност изкуственото подхранване да се заменя в по-голяма степен от дивечови ниви, които са по-близки до естественото хранене на дивеча (респ. мечката).

Проблематика, свързана с изкуственото подхранване на ловните ресурси

Необходима е преоценка на подхранването (като количество и брой на местата за подхранване), особено разположените в близост до населени места/туристически обекти. Мечката е опортюнист по отношение на храненето и винаги се възползва от наличната храна, в случая – предоставена пряко от човека. В последните десет години в Родопите, а и като цяло в страната подхранването през ловния сезон става все по-масова практика. Все още няма научни изследвания и преки доказателства как точно се отразява дългосрочно върху дивеча, но въпреки това подхранването се практикува повсеместно като метод за увеличаване и/или примамване с цел по-успешен лов на дивеча. В началото на подхранването на повечето места се наблюдава повишен успех при лова в резултат на примамване на дива свиня. В повечето случаи обаче този успех

не се увеличава, понякога даже не се и запазва, тъй като примамването увеличава вероятността за успешен лов и интензивно ползване, което води до намаляване на популацията. В резултат на това, въпреки повишените разходи на ловните дружества и дружини, дългосрочно се наблюдава намаляване на отстрела. Целта на подхранването основно е да се намалят зимните загуби и следователно трябва да прави само през месеците със снежна покривка (поне 20 см) или в периода декември – март (април). В много страни (Скандинавски, Германия и други) лова на примамка (подхранване) е забранен. Това се прави с цел да не се намали плътността много под допустимия запас, тъй като при лов с примамки риска за това е значително по-висок.

Друг фактор, който оказва влияние върху риска от появата на проблеми индивиди сред мечките е местоположението на местата за подхранване. В миналото целогодишното подхранване беше практика само в ловните стопанства и по-голяма част от местата за подхранване бяха разположени далеч от населените места. Колкото по-близо до населено място се подхранва, толкова по-висок е риска от появата на проблемни мечки (виж цитираните по-горе източници). При сегашната практика на примамване обикновено местата се избират далече от границите на дружината (за да могат животните да останат в ловния район през деня) и в близост до населението места (по-лесно и евтино). Това увеличава риска за щети не само от мечка, но и от дива свиня, тъй като ги концентрира по-близо до ливади, картофени и други ниви.

Мечките познават хората индивидуално (по миризма и други). В резултат на това не само са по-малко предпазливи към хора, които често регистрират (подушват) в района, но в някои случаи свързват определени хора с предоставяне на храна. На снимките от фотокапан по-долу (Фиг. 14) се вижда как мечка идват на място за примамване по-малко от 13 минути след като служителите, редовно обслужващи мястото напускат района. Примамката е заложена предишната сутрин от екипа и превозното средство на СДП Балкани, непознати за животните в района. Проверката е на правена около 24 часа по-късно с превозно средство на ДЛС „Мазалат“. Наличието на превозно средство и служителите познати за мечките в района в случая действат като сигнал за наличие на храна и непосредствено след като си тръгват, мечката посещава мястото. Ако подхранването се извършва от повече хора, мечката свързва храната с човека по принцип (а не само с един-двама човека като източник). Така, ако едни и същи служители/ловци подхранват риска за създаване на проблемни мечки е по-малък, тъй като мечките могат да се концентрират по-често в района.

Фиг. 15 Снимки от фотокапан за ефекта на подхранването и привикването на мечките

Важна особеност при лов около места за подхранване (примамване) е съществуващия по-голям риск от попадане на мечка в гонка, което създава и риска за нападения върху ловци, като случая в с. Малево, (община Чепеларе) и 2 случая в с. Валевци (об. Севлиево), където общо трима души бяха тежко ранени от мечка, по време на лов на дива свиня.

Необходими са промени в правилника за приложение на ЗЛОД, за да се регламентират по-точно местата и сроковете за подхранване с оглед намаляване на щети от мечки и дива свиня и същевременно прекомерното ползване на дива свиня, от което най-много губят ловците. Местата за подхранване на дива свиня трябва да се определят чрез ловоустройствени проекти на съответните ловностопански райони.

Времева рамка: Средно срочно, минимум 5 годишен период; Препоръчителен период 2014-2022 г.

Забележка: При добри резултати създаването/възстановяването и поддръжката на подходящи дивечови ниви се препоръчва за целия 10-годишен период (2014 – 2023 г.).

Приоритет: Приоритетна дейност

Индикативен бюджет: 1 280 000 лв. (без ДДС);

Включва създаване/възстановяване и поддръжка (за минимум 5-годишен период) на дивечови ниви (индикативно между 500 и 1000 дка площ). При добри резултати се препоръчва увеличаване на площите на дивечовите ниви над 1000 дка. Последващ оперативен мониторинг на ефективността на мярката е задължителен, както и сравнителен анализ между дивечовите ниви и изкуственото подхранване. Важен аспект е оценката на влиянието на подхранването върху динамиката на популациите на ловните видове.

Източници на финансиране: държавен бюджет, ЮЦДП, Оперативна Програма Гърция – България, LIFE+ (препоръчва се мярката с дивечовите ниви да бъде част от комплексен проект)

Институционална рамка: ЮЦДП-Смолян, ЛРС/ЛРД, РДГ-Смолян, РИОСВ-Смолян, общини

Мярка 9: Програма (серия от проекти) за възстановяване на планинското пасищно животновъдство и поддържането на пасищни и ливадни местообитания

Пасищните и ливадни местообитания, които в миналото са били широко разпространени са силно застрашени в момента от самозалесяване поради кризата в пасищното животновъдство. Тези елементи на екосистемата са важни, както за превенция от нападения, така и за поддържане на оптимални местообитания на мечката. Пасищата и ливадите са също важни местообитания за опазване на биологичното разнообразие в европейската екологична мрежа НАТУРА 2000.

Цел: Намаляване на риска от щети, чрез подкрепа на традиционния поминък (пасищно животновъдство) и запазване на пасища и ливади с голямо значение за опазване на биологичното разнообразие (включително популацията на мечката) . Стимулиране на развитието на традиционното ~~земеделие~~ животновъдство като част от културното и ландшафтно наследство

Очакван резултат: Възстановени пасища и ливади и стимулиране на пасищното животновъдство в региона, както и подобрени местообитания за мечката.

Времева рамка: Препоръчва се пилотен 5-годишен проект за пасищно животновъдство в НАТУРА 2000 защитени зони през целия 10-годишен период (2014 – 2023 г.)

Приоритет: Високо приоритетна дейност

Индикативен бюджет: около 3 200 000 лв. (без ДДС) за пилотен проект;

Източници на финансиране: ОПОС ос „Биологично разнообразие”, Оперативна програма Гърция – България, Финансов Механизъм на ЕИП и Норвежки финансов механизъм (EEA grants), ПРСР

Институционална рамка: общини, сдружения на животновъди, РИОСВ-Смолян и РДГ

Мярка 10: Регламент за събиране/изхвърляне на хранителни отпадъци в райони в мечите местообитания и непосредствена близост до тях.

При достъпна храна в туристически центрове и крайните части на населени места в близост до гори и местообитания на мечката се създава условия за скъсяване на дистанцията с човека и поява на проблемни мечки, както и рискови ситуации за хората. Необходим е регламент, който да включва определяне на зони забранени за контейнери и/или сметища, определяне на места за поставяне на „устойчиви на мечки“ контейнери за смет(Фиг. 16) и изграждане на съоръжения (електрически огради, високи стени) около съществуващите депа за отпадъци.

Фиг. 16 Контейнер с осигурено заключване срещу мечки

Цел: Изготвяне на инструкции и регламент за мястото на контейнерите извън горски територии, с цел избягване на рискови ситуации. Осигуряване на защита на контейнерите срещу концентриране на мечки

Очакван резултат: Предотвратяване на посещенията на мечки на районите със сметища/контейнери

Времева рамка: Спешно и постоянна дейност през целия 10-годишен период (2014 – 2023 г.)

Приоритет: Високо приоритетна дейност

Индикативен бюджет: около 200 000 лв. (без ДДС) на година за пилотно въвеждане на защитени контейнери (минимум 50 бр. на година) и ограждане на съществуващи депа за отпадъци;

Източници на финансиране: държавен бюджет/ПУДООС, ОПОС и др.

Институционална рамка: приоритетни общини (Баните, Смолян, Девин, Лъки и Чепеларе), РИОСВ-Смолян

Мярка 11: Разработване на общински проекти в приоритетни общини със значителни щети от нападения от мечки и вълци

Тази мярка е препоръчителна основно за 5 приоритетни общини с най-висок риск от нападения на мечки:

1. Община Баните (обл. Смолян): средно 29.88 щети / 100 km²; общо 90 нападения за 10 годишен период;

2. Община Смолян (обл. Смолян): средно 26.72 щети / 100 km²; общо 227 нападения за 10 годишен период;
3. Община Лъки (обл. Пловдив): средно 20.29 щети / 100 km²; общо 57 нападения за 10 годишен период;
4. Община Девин (обл. Смолян): средно 13.43 щети / 100 km²; общо 77 нападения за 10 годишен период;
5. Община Чепеларе (обл. Смолян): средно 13.04 щети / 100 km²; общо 52 нападения за 10 годишен период.

Останалите общини, които се обслужват от РИОСВ-Смолян са с незначителен брой нападения и щети (табл. 3).

Като критерий за определяне на една община за рискова (респ. приоритетна община), е приета границата над 10 щети/нападения на 100 km² за 10-годишен период. Под „приоритетна община” се разбира община с висок риск от нападения и щети от мечки, за които се препоръчват специализирани мерки (проекти) на общинско ниво с цел минимизиране на щетите и риска от нападения.

За цитираните 5 приоритетни общини се препоръчва проблематиката с кафявата мечка (и вълка, ако се налага) да залегне в общинските планови и стратегически документи при тяхната актуализация (стратегии и планове за развитие на съответните общини).

Всяка община може да си избере мярка или комбинация от мерки от тази Програма (независимо от кой раздел) и да разработи проект за едрите хищници на общинско ниво, който да кандидатства за финансиране по съществуващите програми, например ОПОС, ПРСР, Трансгранична Оперативна Програма „Гърция - България”, Норвежки фонд и механизъм на ЕИП, и др.

Цел: Разработени и реализирани проекти за кафявата мечка и вълка на общинско ниво;

Очакван резултат: Реализирани мерки за кафявата мечка и вълка на общинско ниво; Усилен капацитет за проекти, свързани с едрите хищници на местните власти.

Времева рамка: Постоянна препоръчителна дейност през целия 10-годишен период (2014 – 2023 г.)

Приоритет: Високо приоритетна дейност

Индикативен бюджет: не може да се прецени, зависи от конкретния общински проект и източниците на финансиране;

Източници на финансиране: ОПОС ос „Биологично разнообразие”, ПРСР, Оперативна Програма „Гърция - България”, Норвежки фонд и механизъм на ЕИП, държавен бюджет/ПУДООС, и др.

Институционална рамка: приоритетни общини (Баните, Смолян, Девин, Лъки и Чепеларе) в координация с РИОСВ-Смолян

V.4 Институционални, административни и законови мерки

Необходимите законови мерки и промени в законите, подзаконовите актове и процедури са посочени в предишните раздели на настоящата програма, като част от директните мерки необходими за намаляване на щетите. Те се обобщават в следните необходими промени и добавки:

- Наредби и регламенти от Министерство на околната среда и водите - относно спешни действия за мечки представляващи риск за хората и мечки нанасящи системно щети, отстрела на проблемни индивиди, поддържане на буферни райони около селищата (съвместно с Министерството на земеделието и горите), за събиране/изхвърляне на хранителни отпадъци в райони в мечките местообитания и непосредствена близост до тях
- Наредби и регламенти към ЗЛОД – относно възстановяване на хранителна база за мечката, подхранването на дивеча, промяната на чл. 54 от ЗЛОД
- Актуализация на Плана за действие за кафявата мечка в България - в главите касаещи лов, мониторинг, превенция на нападения, компенсации и други

Необходимо е и поддържане на вече създадената регионална подкомисия и действаща според Плана за действие за кафявата мечка в България „Националната комисия за мечката“ към Министерство на околната среда и водите, която да изготвя предложения към Националната комисия и да предоставя текуща информация за проблемите. Необходимостта от създаването на тази подкомисия се обуславя от специфичността на района и натрупаните с годините проблеми, които са довели до много по-високо ниво на щетите и изключително ниво на конфликта в сравнение с другите обитавани от мечка райони в България. Тази подкомисия включва представители на РИОСВ Смолян, РДГ-Смолян, ЮЦДП, областна администрация – Смолян и трябва активно да работи и да защитава интереса, както на региона, така и да сътрудничи по специфични проблеми с ловни сдружения, горски стопанства, местни земеделски, пчеларски или животновъдни организации и други засегнати/заинтересовани лица.

Налице е действаща Група за бързо реагиране, към РИОСВ Смолян, която се занимава със всички проблемни случаи с мечки – оценка на щети, реакция при проблемни индивиди загубили страх от човека и др. Необходимо е дейността на тази група да бъде административно регламентирана, като се обучат повече хора, както и да се пренасочи дейността по отстраняване на рискови индивиди по популацията от ловните среди към тази група.

В този раздел не са разработени отделни мерки, тъй като дейностите се припокриват с комплексните мерки, заложили в другите раздели на Програмата.

V.5 Включване на обществеността и заинтересованите страни, популяризиране, образование и повишаване на съзнанието

В този раздел влизат широк кръг от мерки/проекти, свързани с популяризиране, включване на обществеността и заинтересованите страни, информация и публичност, обществени консултации, специализирани обучения, PR кампании, образователни и научни проекти и др. дейности, които са от съществено значение за осигуряване на устойчивост на основните мерки от програмата и хармонично съжителство с мечката и вълка.

Мярка 12: Мерки за намаляване на риска от злополуки с хора – туристи, ловци, събирачи на билки и гъби, дървосекачи

В резултат на хилядолетие съжителство с човешката популация с висока плътност, мечките в южна Европа имат формиран специфичен стереотип на поведение за който е характерно: 1) избягване на срещи с човека; 2) избягване на “местообитания на човека” – населени места и други; 3) Избягване да споделят човешка храна. Това се предава от женските на малките чрез наследствена приемственост. Проучвания 1980те години в Родопите (Киров, 1991) показва, че само около 3% от мечките са склонни да нападат домашни животни. В България нападенията над хора са изключително редки - по един или два случая на няколко години - в сравнение, случаите на нападение на мечки над хора в съседна Румъния са над 15 годишно. Над 90% от случаите у нас са ловци, които са значително по-рискова група, особено при преследване на ранени мечки. Съществуват поредица от експерименти с маркирани с GPS-GSM нашийници мечки в Скандинавия (където мечките са по-агресивни), които доказват че обикновено мечките избягват хората при среща. При приближаването на хората (които се движат извън пътека), когато ги чуе обикновено мечката се оттегля на около 200-300 метра от тях. От около 200 подобни проучвания само в 8 случая изследователите са видели (чули) мечката, а само в 3-4 случая мечката, вместо да се оттегли е дала сигнал на изследователите да не я безпокоят. По време на проучванията не са установени нападения, което показва, че когато мечката първа чуе, подуши или види човека, основната и стратегия да се оттегли по най-бързия начин, като не търси конфликти. Всички случаи на нападения, обикновено са при изненадваща среща или активно преследване от човека, когато мечката не може да отреагира спокойно.

Въпреки това поведението ни в мечи местообитания до голяма степен определя вероятността от среща с мечка, както и риска от нападение на мечката при такава среща. Мечките особено в райони с редовно човешко присъствие рядко са активни през деня и избягва пътища и често използвани пътеки. Най-големия риск е при движение извън пътеките (събиране на гъби, билки, дърва и други), където вероятността за среща с мечка е най-висока. За да се намали този риск е достатъчно да се вдига достатъчно шум, който да предупреди мечката за присъствието на човека и да се избегнат изненади.

Проучвания и анализи на нападения у нас в Европа и Северна Америка показват, че основните причини за нападения на мечки са следните:

- Ранени (при лов) и преследвани от човека мечки;
- Женски в защита на малките;
- Мечки в защита на плячката си;
- Нарушена критична дистанция при изненаждане на мечката;
- Провокирани мечки от поведението на човека – най-често индивиди загубили страх от хора;

С цел намаляване на вероятността за среща с мечки, както и риска да бъдем нападнати при такива срещи такива е необходимо разясняване на обществеността за особеностите в поведението на мечката. За да е по-ефективна кампанията трябва да се насочи с различни подходи към следните целеви групи: ловци, ученици, местни жители, туристи и събирачи на горски гъби и билки. Най-добрият начин посланията да стигнат до най-много хора са медиите – електронни и печатни. Препоръчително правилата за безопасност да се разделят на 2-3 групи като всяка се обяснява подробно и с по едно изречение се повтаря есенцията на другите. Могат да се използват и специфични подходи за различните целеви групи.

- *Ловци* – специализирани издания (Лов и риболов, Наслука, Бг Ловецъи други) и програми (Хоби ТВ и други). Добра възможност е да се използват годишно събрания, както и разпространение на печатни материали (брошури) специално разработени за тази целева група.
- *Ученици* – по време на часове по биология, класния ръководител, зелени училища или други форми на директна комуникация. Местни и национални електронни медии. Разработване на електронна игра с основните опасности и реакция при тях също би бил ефективен подход за тази целева група. Други подходи са специално разработени за целта печатни материали и електронни и печатни медии, които са с тази целева група. Работата с деца дава най-добри резултати не само, защото запомнят правилата за най-дълго време, а чрез тях е и най-добрият начин да стигне посланието и до родителите им.
- *Местни жители, туристи и събирачи на горски гъби и билки* – местни и национални електронни и печатни медии.

При изготвяне на плана за целевите групи и подготовка на материалите трябва да се акцентира върху факта, че **най-добре е винаги да се избягва среща с мечка**. За целта се спазват следните правила:

- При движение в мечи местообитания, особено извън често ползвани пътеки да се вдига шум – говор, пляскане с ръце, покашляне, пеене, носене на звънчета или работещо радио и други. Като усети хора, обикновено мечката бързо се скрива. Да се избягва ходене сами, повече хора вдигат повече шум;

- Да не се оставят отпадъци: след пикник винаги да се прибират и отнасят всички отпадъци, особено хранителните. Така ще сте сигурни, че след вас никой няма да пострада.

Въпреки тези мерки е възможна среща в мечки. Да се вземат предвид следните особености на поведение и взаимодействие с човека при срещи:

- При мечките има добре изразена социална структура – доминиращи и подчинени (обикновено по-млади) индивиди, като изразходват значителна енергия за комуникация с другите индивиди (маркиране на дървета, преследване, доказване на доминиране чрез демонстрации и други). Така реагират и при повечето срещи с хора, но човекът е загубил способността си да разбира сигналите на мечките и с други диви животни и често реагира неадекватно. Мечките особено в южна Европа не виждат в човека плячка и не нападат хора, за да се хранят с тях;
- Мечките рядко атакуват без причина. Изправяне на задни лапи и ръмжане не е сигнал за атака, както и изправената поза на мечката, която гледа към вас не изразява агресивност. Мечката никога не напада в изправено състояние. Това е просто нейният израз на любопитство, начин за по-пълно изследване на обстановката, като обикновено след това тя се готви да избяга. В повечето случаи обаче, човекът не разбира това поведение и реагира неадекватно, с което може да провокира предотвратим нападение. Ако срещнете мечка, вашите реакции са от решаващо значение за нейното поведение, а от там и за вашата сигурност. Трябва да се спазват три основни правила: 1. Запазете самообладание; 2. Преценете ситуацията; 3. Не бягайте. Вашето поведение трябва да зависи от поведението на мечката.
- Можете да видите демонстрации на агресивност при нарушена критична дистанция. Мечките не обичат да се чувстват като „хванати в капан“ и могат да реагират бурно, ако се почувстват така. При случайните срещи съществува ориентир за реакцията на мечката, наречен “критична дистанция” - това е границата на личното и пространство. При всяка мечка тази дистанция е различна, като обикновено варира от 5 до 30 м. При такава ситуация различните индивиди реагират по различен начин, като в повечето случаи избягват с типичната „стресова дефикация”. Но съществуват и мъжки доминиращи индивиди или женски с малки, които могат да ръмжат предупредително, да направят фалшива атака или да даже да атакуват.
- Женски с малки от същата година често не са близо до майката. Женските се хранят интензивно след зимния сън, раждане и кърмене, като малките не са в състояние да ги следват бързо и често са на разстояние от тях - следователно могат да се сбъркат с осиротели мечета. При опит да ги „спасим” може да станем жертва на разярена майка. При среща с малки мечета трябва да се върнем назад максимално бързо. Ако няма друг път, трябва да се отдалечим на поне 200-300

м., да говорим високо и много бавно и шумно да се приближим отново. При поява на женска да не се бяга, да се поддържа контакт с очите (по възможност без втренчване), да се говори монотонно и тихо с цел да бъдем предвидими. Мечките атакуват, ако изглеждаме непредвидими т.е. трябва да се избягват резки движения, силни звуци (гръм, викане), а още по-опасно е да се обърнем и бягаме. Тогава се провокира инстинкта на хищника губи се контакт с очи и има голяма вероятност да бъдем нападнати в гръб.

- За мечките са характерни и фалшиви атаки за показване на увереност и сплашване. При отстояване на позицията от човека и поддържане на контакта с очи, постепенно агресията намалява и мечката се отдалечава. Най-трудно е в тези ситуации да се запази спокойствие и да не се подадем на паника и бяг.
- Да се избягва плашене на мечки със силни звуци (пиратки, изстрели, викане и други). В повечето случаи мечките избягват. Но мъжки добиващи увереност при защита на територия и плячка могат да реагират на провокации от по-голямо разстояние, поради периода на доказване, извоюване на по-добра територия и социален статус. Има много описани случаи в които силен звук предизвиква атака и даже връща обрано мечка, която преди това се е отдалечавала от човека.
- По време на лов риска за хората е по-висок. По време на гонки е много вероятно мечка да попадне изведнъж близо до ловец (мечките няма добро зрение и трудно виждат неподвижни обекти) и да атакува заради нарушена критичната дистанция, подсилена от факта, че животно се чувства преследвано и застрашено. Когато ловец види мечка в гонката е важно да уведоми незабавно останалите – с викане, телефон, радиостанция. Друго важно нещо при забелязване на мечка да обявим присъствието си с тихо монотонно говорене, покашляне, тихо пляскане с ръце и други. Така значително намаляваме риска да попаднем в „критична дистанция” и да бъдем нападнати. Ранените (от хора) мечки са значително по-агресивни към всички хора наоколо, затова при стрелба по-мечка застрашаваме не само собствения си живот, а на всички участници в лова и други хора в района.

Цел: Увеличаване на информираността на обществото за превенция на злополуки с мечки чрез медийни кампании, печатни материали за училища, обучение на ловци, събирачи на билки и гъби, дървосекачи и други

Очакван резултат: Адекватна реакция от страна на хората при среща с мечка и намаляване на случаите на наранявания/смърт

Времева рамка: Спешно, дългосрочно, през целия 10-годишен период (2014 – 2023 г.)

Приоритет: Високо приоритетна дейност

Индикативен бюджет: около 65 000 лв. (без ДДС) на година, като мярката следва да е част от комплексен проект;

Източници на финансиране: проекти по ОПОС, МОН, LIFE+ и др.

Институционална рамка: приоритетни общини (Баните, Смолян, Девин, Лъки и Чепеларе), РИОСВ-Смолян, образователни институции и браншови организации

Мярка 13: Мерки по информация, публичност и образование

Необходимите дейности по информираност и обучение на населението трябва да са във връзка с пряко преодоляване на щетите от едрите хищници (с акцент на мечката). За целите на популяризиране, включването на обществеността и образование следва да се извършват допълнителни дейности като:

- Специализирани PR кампании сред местното население за мястото и ролята на мечката в природата и възможностите за избягване/смекчаване на конфликти
- Създаване на научно-популярни филми и организиране на пътуващ фестивал на мечката (успоредно с популяризирането на бизнес-марка)
- Включване на училищата чрез постепенно създаване на училищни разсадници и организиране на ежегодни залесителни училищни кампании за горскоплодни видове, зимен дъб (горун) и бук. Залесителните кампании следва да се съчетават с хепънинги на открито и образователни дейности тип „зелено училище”.
- Включване на местни хора (ловни, горски и др.) и организации в теренното проучване на мечката – улов за поставяне на нашийници, проследяване, проучване на хранителната база и други дейности, като подобряване на хранителната бази и др.
- Популяризиране на научните данни получени от теренните проучвания свързани с мечката за едно по-добро разбиране на биологията и поведението на вида и намаляване на негативното отношение на хората в района. Регулярно предоставяне на резултати от проучвания (телеметрия и др.), мониторинг, поведение на проблеми мечки и други на местните заинтересовани страни в популярен – научно популярен стил
- Създаване на уеб-страница посветена на различни проблеми с мечката в района, където хората да поставят въпроси и проблеми за решения.
- Предоставяне на възможност за включване на местни хора и туристи от други райони в системата са събиране на данни за присъствие на мечката в района (уеб-базирана система).
- Разпространение на информация сред фермерите/ пчеларите за мерки за превенция на щети и действащите компенсационни схеми и предоставяне на средства за превенция на нападения.

- Привличане на научни изследвания и разработки на млади учени, свързани с едрите хищници в Смолянския регион (дипломни работи, дисертации и др.). Привличане и организиране на учебни практики по зоология, екология, лесовъдство, ловни ресурси и др. на университети (Пловдивски Университет „Паисий Хилендарски“, Софийски Университет „Климент Охридски“, Лесотехнически Университет и др.).

Цел: Увеличаване на информираността на обществото, включване на заинтересованите страни, повишаване на съзнанието, образование и обучение.

Очакван резултат: Реализирани мерки по информация и публичност; Повишено съзнание на местните общности и заинтересованите страни.

Времева рамка: дългосрочно, през целия 10-годишен период (2014 – 2023 г.)

Приоритет: Високо приоритетна дейност

Индикативен бюджет: около 485 000 лв. (без ДДС) за целия период, като мярката се препоръчва да е комплексен проект;

Източници на финансиране: проекти по ОПОС, МОН, LIFE+ и др.

Институционална рамка: приоритетни общини (Баните, Смолян, Девин, Лъки и Чепеларе), РИОСВ-Смолян, образователни / научни институции, браншови организации и др.

V.6 Мерки, свързани с устойчив бизнес

Този раздел обхваща всички мерки, които пряко или косвено са свързани с бизнес дейности, като потенциално ползване на ловни ресурси, развитие на еко-туризъм (фотолов и др.), регистриране на бизнес марки и т.н. Едрите хищници (мечка, вълк) нямат сериозно бизнес значение в момента в България, като изключим международния ловен туризъм (основно за вълка, силно ограничен и/или забранен за кафявата мечка).

Мярка 14: Насърчаване и подпомагане на развитието на свързания с мечката екологичен туризъм

През последните 20 години все повече туристи от Западна Европа и от други части на света посещават България, за да могат да видят запазената дива природа и местните традиции. Така наречения „екотуризм“ добива все по-широка популярност в световен мащаб, поради факта, че по този начин природата може да бъде устойчиво ползвана и в същото време запазена. Голям е интереса и към селския туризъм и различните форми на планинския екотуризм (катерене, планинско колоездене, кануинг, конни преходи в планината, и.т.н.) в съчетание с наблюдение на диви животни, като част от така наречения „образователен“ туризъм. На територията на РИОСВ Смолян има редица природни туристически обекти не само с национална, но и световна известност като Триградско и Буйновско ждрела с пещерите – „Дяволско гърло“ и „Ягодинска“, „Чудните мостове“, „Смолянски езера“, Чаирите и други. Архитектурните резервати Широка Лъка, Могилица; планинските и спа курорти с минерални извори и историческите места привличат много туристи от цял свят. Това са все предпоставки за създаване и на допълнителни продукти и услуги като наблюдаване на мечки. То може да се комбинира, както с турове за птици (bird-watching) и пеперуди, така и при туристи, които ползват класически и по-популярни услуги.

Развитието на туризма изисква деликатен баланс с цел запазване на природните ресурси, затова е необходимо да се практикува с висока доза отговорност.

Необходимо е България да се рекламира в туристическия бизнес, като дестинация със запазена дива природа. Това би ни донесло авторитет на страна, която с отговорност работи за дългосрочно опазване на природните си ценности - едно от най-големите ни богатства. Пример на популяризиране на мечката като символ на дивата природа е Национален парк „Централен Балкан“, чието лого е кафява мечка.

Защо да включим мечките в туризма?

Мечката е атрактивен вид поради внушителните си размери и значителното място, което заема във фолклора на много народи. Мечката е символ на дивата природа. Факта, че обитава дадени райони означава че в тези райони природата е в голяма степен запазена.

Една и съща мечка би донесла повече печалби жива, тъй като може да бъде наблюдавана (тя или следите от жизнената и дейност) многократно. Ловния туризъм

има все по-малка популярност сред западните туристи, в сравнение с интереса към запазената дива природа и наблюдение на обитателите и. Все пак ловният туризъм и екотуризмът не си противоречат- често най-добри места за екотуризъм са ловните стопанства.

Необходимо е хората от районите, в които обитават мечки да разберат, че могат да имат икономическа полза от това да запазят „своите” мечки живи. Икономическите ползи за местните общности биха били по-големи, тъй като броя туристи, които идват да наблюдават мечки може да бъде многократно по-голям от онези които идват да ловуват на мечки. Разширяването на дейността на ДДС в посока познавателен туризъм би донесъл допълнителни приходи на стопанисващите отделни ловностопански райони.

Възможностите за развитие на местната инфраструктура за обслужване на туристи при запазена природа, както е в района са по-големи. Местните хора имат повече възможности да развиват малък бизнес (семейни хотели, ресторантчета, сувенирни магазини, местни хора – гидове на туристически групи, и др.).

Наблюдение и фотолов.

Посещаването на районите, където обитават мечки и наблюдение на следите от жизнената им дейност (наблюдение на следи, маркировки по дърветата, зимни бърлози, и др.) са важна част от екотуризма. Най-популярни са наблюденията на мечка от укрития. На много места успешно могат да се използват чакала за едър дивеч, на които така или иначе се осигурява подхранване и се посещават от мечки. В този случай не са необходими допълнителни инвестиции. Препоръчително е и изграждане на укрития за наблюдение далеч от населени места, за да се избегне риска от щети. Мечките рядко посещават тези места през деня и затова наблюденията се извършват привечер и нощем. По тази причина местата трябва да се проектират и с помещение за химическа тоалетна и възможност за преспиване. Тази дейност може да се комбинира и с търсене на следи през деня с други дейности).

Практикуването на „мечи туризъм” може да се комбинира с други форми на екологичен туризъм, което да донесе и по-големи печалби (конни преходи, наблюдение на птици, лекции за дивата природа, наблюдение на природни забележителности, посещение на паметници на културата и други начини за насищане на програмата на туристите). Могат да се привличат и туристи, които са в района с друг цели (СПА, опознавателен и друг туризъм

Предлагането на различни сувенири с образа на мечката, в местните сувенирни магазинчета също може да донесе не-малки приходи.

Един от начините за промотиране на района е включването на пакети „мечи туризъм” в програмите на туристическите агенции с цел рекламиране и увеличение на потока от туристи.

Увеличаването на туристопотока може да се стимулира чрез създаване образователни центрове, с атрактивно поднесена информация за мечките и другите диви животни, или

кътове на мечката в информационните центрове като тези в националните паркове. В района, началото е поставено с Музея на мечката в Триград.

Някои примери за икономическа полза от такъв тип образователни центрове са Центъра за мечката и подобния за вълка на организацията АРКТУРОС, Гърция. Годишните приходи от тях за значителни (SpirosPsaorudas, лично съобщение). Международния център за вълка в Минесота, САЩ носи на местната икономика 3 000 000 USD годишно и 66 работни места (пълен работен ден). В съседна Румъния, в рамките на Карпатския проект за едрите хищници бе разработена програма за развитието на туризъм „едри хищници“, в един малък район на югоизточните Карпати (в района на град Брашов). От 1997 г. когато общия оборот от практикуването на този туризъм възлиза на около 80 000 EUR, през 2002 г. същия е вече 560 000 EUR. 260 500 EUR от този оборот остава за местната общност (в семейни хотели, гидове, местни туроператори, конни бази и др.).

Цел: Създаване на възможности за допълнителна заетост и приходи за местните общности с нов туристически продукт.

Очакван резултат: Изградени са места за наблюдение на мечки, маршрути за други сезонно наблюдение, показване на следи, маркировъчно поведение. Реклама на горе цитираните места и включването им в други туристически продукти.

Времева рамка: Средно срочно. Пилотен 2-годишен проект

Приоритет: Приоритетна дейност.

Индикативен бюджет: около 190 000 лв. (без ДДС) за пилотен 2-годишен проект, като мярката се препоръчва да е част от комплексен проект за развитие на еко-туризма в региона;

Източници на финансиране: всички български и международни фондове, които могат да финансират екологичен туризъм (ПРСР, Оперативна Програма „Гърция - България“, Норвежки фонд и механизъм на ЕИП, държавен бюджет/ПУДООС и др.)

Институционална рамка: приоритетни общини (Баните, Смолян, Девин, Лъки и Чепеларе), РИОСВ-Смолян, ЛРС, ЮЦДП, образователни / научни институции, браншови организации и др.

Мярка 15: Етикети – бизнес марка

Промоцията на местни земеделски и други продукти от райони, в които е разпространена мечката (комбиниране с биологичното земеделие и животновъдство) е една от успешните европейски практики за включването на местните хора в опазването на видовете. Промотирането може да става, както пред туристи в района, така и с изваждане на продукцията в големите градове.

Цел: Подкрепа на традиционен поминък и запазване на пасища и обработваеми земи в близост до населени места.

Очакван резултат: Регистрирани местни етикети или марки продукти, отглеждани в мечи местообитания, допринасящ за рекламирането на тези продукти като символ на запазена природа. Очаква се успехът на тези марки да подобри отношението на местните фермери. Така ще се стимулира развитието на традиционното земеделие и животновъдство като част от културното и ландшафтно наследство

Времева рамка: Средно срочно

Приоритет: Приоритетна дейност

Индикативен бюджет: около 90 000 лв. (без ДДС) за пилотен проект, като мярката се препоръчва да е част от комплексен проект за промотиране на бизнес-марка;

Източници на финансиране: ПРСР, Оперативна Програма „Гърция - България”, Норвежки фонд и механизъм на ЕИП, държавен бюджет и др.)

Институционална рамка: приоритетни общини (Баните, Смолян, Девин, Лъки и Чепеларе), браншови организации и др.

Мярка 16: Устойчиво ползване на ловни ресурси

Не е възможно съществуване на мечка и човек дългосрочно без отстраняване на проблемни и рискови индивиди. Практиката до сега е разрешителните за проблемни мечки (стръвници) да се ползват за трофеен лов, което има негативно върху местните общности и води до увеличаване на браконьерството. В резултат има повече щети и повече убит мечки. Лова и свързаните с него приходи за местните общности и ловни стопанства са доказан механизъм за намаляване на браконьерството. Експерти от Световния съюз за опазване на природата (IUCN) са разработили ясни критерии за включването на трофейния като инструмент за консервационни цели. За прилагането му в района обаче, е необходимо:

- Надеждна и научно обоснована система за мониторинг;
- Научнообоснован план за ползване с цел да се избегне прекомерно ползване и влошаване на полова и възрастова структура на популацията.
- Ясен регламент за разпределение на приходите, като задължително част от тях трябва да са за местните общности, а друга част за местни програми за опазване на вида – мониторинг, образователни програми, опазване на местообитания и други.

Не се препоръчва и е доказано, че няма полза от следните практики:

- Лов само с икономическа цел, като приходите са за национален бюджет, международни (не местни) юридически лица;
- Изолирането на местните общности и предоставяне на ползването на туроператори и други. Подкрепата на местните общности е от основно значение.

- Ловно законодателство, което позволява на ползвателите да ловуват прекомерно в даден ловен район и след това да се преместят в друг.

Цел: Създаване на възможности за допълнителна заетост и приходи за местните общности и допълнителна мотивация за опазването на вида.

Очакван резултат: Промени в ЗЛОД и плана за действие за кафява мечка.

Времева рамка: Средно срочно

Приоритет: Високо приоритетна дейност *Индикативен бюджет:* неприложимо; препоръчва се да се включи като поддейност към някои от основните мерки/проекти.

Източници на финансиране: неприложимо; препоръчва се да се включи като поддейност към някои от основните мерки/проекти.

Институционална рамка: ИАГ-МЗХ, ЮЦДП, РДГ, ЛРС, РИОСВ-Смолян

VI. ВРЕМЕВА РАМКА НА ПЛАНА, ПЛАНИРАН БЮДЖЕТ И ВЪЗМОЖНИ ИЗТОЧНИЦИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ

VI.1 Времева рамка на планиран бюджет на плана (в лева)

По-долу е представена времевата рамка на плана и планирания бюджет в лева.

ДЕЙНОСТ ПО ГОДИНИ	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I. Мерки, свързани с оценка на популациите на едрите хищници (мечка, вълк) и оперативен мониторинг										
Мярка 1: Оценка на популациите на едрите хищници (мечка, вълк) и оперативен мониторинг	нп	96000	96000	96000	96000	96000	96000	96000	96000	96000
Мярка 2: Създаване на обща ГИС база данни, интегрираща всички събрани данни за мечката и вълка	нп	60000	60000	60000	60000	60000	60000	60000	60000	60000
Общо за „Мерки, свързани с оценка на популациите на едрите хищници (мечка, вълк) и оперативен мониторинг“	нп	156000	156000	156000	156000	156000	156000	156000	156000	156000
II. Директна (пряка) защита от нападения и контрол на популациите										
Мярка 3: Инсталиране на електрически огради в определени и потенциални конфликтни територии за защита на пчелини и места за нощувка на домашни животни	нп	26000	52000	26000	26000	26000	26000	26000	26000	26000
Мярка 4: Поддържане на група за бързо реагиране (спешни случаи)– ГБР	нп	60000	60000	60000	60000	60000	60000	60000	60000	60000
Мярка 5: Регламентирани действия при поява на проблемни мечки, прогонване, упояване и маркиране	нп	20000	20000	20000	20000	20000	20000	20000	20000	20000
Мярка 6: Специализирани средства за превенция	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп
Мярка 7: Насърчаване на използването на кучета с добри работни качества за охрана на стада (приоритетно пасищно животновъдство)	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп
Общо за ”Директна (пряка) защита от нападения и контрол на популациите”	нп	106000	132000	106000	106000	106000	106000	106000	106000	106000
III. Мерки за дългосрочна превенция										
Под-мярка 8А: Плододаващи дървета и горскоплодни храсти	нп	0	148000	148000	148000	148000	148000	0	0	0
Под-мярка 8Б: Увеличаване на площта на дивечовите ниви	нп	128000	128000	256000	128000	128000	128000	128000	128000	128000

ДЕЙНОСТ ПО ГОДИНИ	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Мярка 9: Програма за възстановяване на планинското пасищно животновъдство и поддържането на пасищни и ливадни местообитания	нп	320000	320000	320000	640000	320000	320000	320000	320000	320000
Мярка 10: Регламент за събиране/изхвърляне на хранителни отпадъци в райони в мечите местообитания и непосредствена близост до тях	нп	200000	200000	200000	200000	200000	200000	200000	200000	200000
Мярка 11: Разработване на общински проекти в приоритетни общини със значителни щети от нападения от мечки и вълци	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп
Общо за Мерки за дългосрочна превенция	нп	648000	796000	924000	1116000	796000	796000	648000	648000	648000
IV. Институционални, административни и законови мерки	Неприложимо (нп)									
V. Включване на обществеността и заинтересованите страни, популяризиране, образование и повишаване на съзнанието										
Мярка 12: Мерки за намаляване на риска от злополуки с хора – туристи, ловци, събирачи на билки и гъби, дървосекачи	нп	65000	65000	65000	65000	65000	65000	65000	65000	65000
Мярка 13: Мерки по информация, публичност и образование	нп	48500	97000	48500	48500	48500	48500	48500	48500	48500
Общо за „Включване на обществеността и заинтересованите страни, популяризиране, образование и повишаване на съзнанието“	нп	113500	162000	113500	113500	113500	113500	113500	113500	113500
VI. Мерки, свързани с устойчив бизнес										
Мярка 14: Насърчаване и подпомагане на развитието на свързания с мечката екологичен туризъм	0	0	95000	95000	0	0	0	0	0	0
Мярка 15: Етикети – бизнес марка	0	0	45000	45000	0	0	0	0	0	0
Мярка 16: Устойчиво ползване на ловни ресурси	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп	нп
Общо за „Мерки свързани с устойчив бизнес“	0	0	140000	140000	0	0	0	0	0	0
ОБЩО БЮДЖЕТ ПО ГОДИНИ	0	1023500	1386000	1439500	1491500	1171500	1171500	1023500	1023500	1023500

Общият индикативен бюджет на Програмата за 10-годишен период за географския обхват на РИОСВ-Смолян е 10 754 000 лв. (без ДДС).

Програмата покрива 13 общини и е мулти-секторна, т.е. обхваща изключително разнообразни мерки, свързани с горско стопанство, управление на ловни видове, развитие на пасищно животновъдство, биологично разнообразие, бизнес дейности, информация и публичност, институционални, административни и законови мерки.

VI.2 Възможни източници за финансиране

A. Български източници

Държавния бюджет на Република България, в пропорции предварително договорени от различните министерства:

- ИАОСВ – за дейностите свързани с мониторинг на вида;
- фонд ПУДООС на МОСВ – конкретни приоритетни дейности от малък мащаб;
- Средства по линия на прилагането на Закона за лова, които са на разположение на бюджетите на заинтересованите министерства;
- плащания в Натура 2000 зона
- Местни и регионални административни финансови ресурси;
- Ресурси по линия на научни и академични проекти върху вида;
- Държавен бюджетДруги.

13.3 Международни източници

Освен вътрешните източници за финансиране, за отделни случаи мерки могат да бъдат използван и международни фондове. Има няколко възможности, откоито някои ще бъдат посочени по-долу, въпреки че списъкът претендира за пълнота. Често посочените организации и финансиращи агенции имат интернет-страници с информация за необходимите процедури за кандидатстване за средства.

- Програми на ЕС финансиращи земеделие и животновъдство като ПРСР и др.
- Програма LIFE+ на ЕС <http://www.ec.europa.eu/environment/life>
- Програма Оперативна Програма по Околна Среда на Европейската комисия <http://ope.moew.government.bg/bg>
- Оперативна Програма „Гърция - България”
- Финансов механизъм на ЕИП и Норвежка програма
- EuropeanNaturalHeritageFund (Euronatur) www.euronatur.org
- FrankfurtZoologicalSocietywww.zgf.de
- други

При използване на различните програми и фондове трябва да се има предвид и изискванията за съ-финансиране на много от финансовите източници (LIFE+, ПРСР и др.)

ЛИТЕРАТУРА

ГЕНОВ П., ДУЦОВА., ЗЛАТАНОВА Д., ПЕШЕВ Д. 2008. Предварителни проучвания за размножаването на мечката (*Ursus arctos* L.) в Родопите. Годишник на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, Т. XVIII В6 Природни Науки, Биология, с.161-172.

ГЕОРГИЕВ, Г. 2012. Разпространение, стопанисване и щети от кафява мечка (*Ursus arctos*) на територията на РИОСВ Смолян. Дипломна работа. Лесотехнически университет – София, факултет „Горско стопанство“, катедра „Ловно стопанство“. 94 с.

ГЪНЧЕВ, Р. 1989. Проучване върху запасите, биологията и екологията на кафявата мечка (*Ursus arctos* L. 1758) в Стара планина. Дисерт. Труд, ВЛТИ, София, кадедра Лесозащита и ловно стопанство. 128 с.

ЗЛАТАНОВА Д. 2010. Моделиране пригодността на местообитанията на мечката (*Ursus arctos* L.), вълка (*Canis lupus* L.) и риса (*Lynx lynx* L.) в България. Докторски дисертационен труд. Софийски Университет “Св. Климент Охридски”, Биологически факултет, Катедра по Зоология и антропология, 287 стр.

КИРОВ, Б. 1992. Проучване на разпространението и стопанисването на популацията от кафява мечка в района на гр. Лъки. Дипломна работа, ВЛТИ, София, кадедра Лесозащита и ловно стопанство

МОСВ. 2008. План за действие за кафявата мечка в България

ПЕШЕВ Ц., ПЕШЕВ Д., ПОПОВ В.. 2004. Фауна на България, том 27 – *Mammalia*. БАН, акад. изд. Марин Дринов, София. 632 с.

KAVČIČ I, ADAMIČ M., KACZENSKY P., KROFEL M., JERINA K. 2013. Supplemental feeding with carrion is not reducing brown bear depredations on sheep in Slovenia. *Ursus* 24(2):111-119. doi: 10.2192/URSUS-D-12-00031R1.1

KROFEL M., JERINA K. 2012. Review of human-bear conflicts: causes and possible solutions *Gozdarski vestnik* (Professional Journal of Forestry) 01/2012; 70:235-253 [in Slovenian with English summary].

MERTZANIS, Y., IOANNIS, I., MAVRIDIS, A., NIKOLAOU, O., RIEGLER, S., TRAGOS, A. 2005. Movements, activity patterns and home range of a female brown bear (*Ursus arctos*, L.) in the Rodopi Mountain Range, Greece, Belg. J. Zool., 135 (2): 217-221

SWENSON J.E., GERSTL N., DAHLEB., ZEDROSSER A. 2000. Action Plan for the conservation of the brown bear (*Ursus arctos*) in Europe. Nature and Environment 114, Council of Europe, Strasbourg

STEYAERTS., KINDBERG J., SWENSON J., ZEDROSSER A. 2013. Male reproductive strategy explains spatio temporal segregation in brown bears. *Journal of Animal Ecology* doi: 10.1111/1365-2656.12055

STØEN O., BELLEMAIN E., SÆBØ S. SWENSON S. 2005. Kin-related spatial structure in brown bears *Ursus arctos*. *Behav Ecol Sociobiol* 59: 191–197 doi 10.1007/s00265-005-0024-9